

Silistre Eyaletinde Osmanlı-Rus Savaşları Küçük Kaynarca'dan Berlin'e

Ottoman-Russian Wars in the Province of Silistre from Küçük Kaynarca to Berlin

Ayla Efe*

Özet

Silistre eyaleti ekonomik ve askerî açıdan stratejik bir konuma sahipti. Coğrafi açıdan da Osmanlı-Rus savaşlarının ana güzergâhı üzerindedir. Bu nedenle bu çalışma Silistre eyaleti özelinde Osmanlı-Rus savaşlarının gelişimini ortaya koyabilmeyi amaçlamaktadır. Ancak Osmanlı-Rus savaşlarının kapsamlı bir incelemesi değildir.

Anabtar Kelimeler: Silistre, Varna, Osmanlı- Rus savaşları.

Abstract

The Province of Silistre had a strategical importance by economical and military means. It was also on the route of Ottoman-Russian wars geographically. For this reason, this paper aims to show the development of Ottoman-Russian wars in the province of Silistre. However, this paper is not a detailed study of Ottoman-Russian wars.

Keywords: Silistre, Varna, Ottoman-Russian wars.

I. 1768–1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Silistre Eyaleti

Uzun yıllar “Rus becerisi ve Türk aptallığının” simgesi olarak değerlendirilen Küçük Kaynarca Antlaşması Avrupa diplomasi tarihinin en önemli ve en ünlü antlaşmalarından biridir. Hatta R. Davison’un deyimi ile ABD Bağımsızlık Bildirgesi Latin Dünyası için ne anlama gelir ise Yakın Doğu için Küçük Kaynarca da aynı anlamdadır.¹ Çünkü doğu sorunun başlangıcı olarak kabul

* Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Yunus Emre Kampusu 26470 Eskişehir. e-mail; aefe@anadolu.edu.tr; tel; 0222 3350580/6040.

*Bu çalışma Anadolu Üniversitesi Araştırma Fonununun 040846 numaralı “XIX Yüzyılda Silistre Eyaleti, Varna Sancağına Bağlı Kazaların Demografik ve Sosyal Görüntüsü” projesi kapsamında desteklenmiştir.

¹ Küçük Kaynarca Antlaşması’nın 7. ve 14. maddeleri bu değerlendirmenin yapılmasına neden olmuştu. R. Davison, sözü edilen kilisenin Rum-Ortodoks kilisesi değil Rus-Ortodoks kilisesi olduğunu ve Hıristiyanlığın korunması ile ilgili hükmünde Ruslar’a değil, bizzat Osmanlı Devleti’nin kendi sorumluluğuna bırakıldığını yaptığı araştırma

edilen Küçük Kaynarca Antlaşması Karlofça'dan sonra Osmanlı Devleti'nin imzaladığı en ağır barış antlaşmasıydı. Fakat Rusya'nın kazandığı bu zafer, silahlarının mutlak üstünlüğünden değil, Osmanlı Devleti'nin Rusya'dan daha perişan olmasından kaynaklanmıştı. Zaten bu özellikleri nedeniyle Prusya kralı Frederich, bu savaşı “*körlerle tek gözlülerin savaşı olarak*” tanımlamıştı.²

Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanması ile sona eren bu savaş; Balkanlar, Kırım, Kafkasya ve denizlerde yaklaşık altı yıl devam etmişti. Silistre eyaleti ise, 1772 tarihinde Ruslar'ın Tuna'yı aşması ve Hacıoğlupazarı'na girmesi üzerine savaşın cephelerinden birisi haline gelmişti. Savaşın 1768'de başladığını düşündüğümüzde bu tarih geç gibi görünebilir fakat bu cephede verilen mücadeleler savaşın sonucunu belirlemiştir.³ Zaten barış antlaşmasına ismini veren Küçük Kaynarca kasabası da Silistre eyaleti sınırları içindedir.

1-Silistre Cephesi

Silistre cephesinde mücadeleler hem Kalelerin savunulması hem de muharebe şeklinde tüm eyalet genelinde sürdürülmüş; her iki tarafın başarı ve başarısızlıkları görülmüştü. Örneğin ilk etapta Ruslar'ın iki koldan Rusçuk'a saldırısı geri püskürtülmüş, sonra da Mareşal Romanzof komutasındaki Rus askerlerinin Silistre Kalesini kuşatması sonuçsuz bırakılmıştı. Ancak Karasu Seraskeri Numan Paşanın 21 Temmuz 1773 tarihinde Küçük Kaynarca mevkiinde Ruslar'la yaptığı mücadelede Türkler bozguna uğramıştı. Bu sırada Hırsova bölgesinden Tuna'yı geçen bir başka Rus gücü Tulça'dan yürüyüp, Babadağ'ı işgal etmiş ve Karasu üzerine ilerlemişti. General Ramazonof komutasındaki bir başka Rus kuvveti ise Tutrakan üzerinden Silistre Kalesini kuşatıp ele geçirmişti. Bir süre sonrada Hacıoğlupazarı Ruslar'ın eline geçmişti. Ancak Varna'ya yönelen Rus hücumları donanmanın da yardımı ile geri püskürtülmüştü. Fakat tahkim edilen Şumnu karargâhı ve Rusçuk'a serasker atanan Cezayirli Hasan Paşa'nın sayesinde Türk ordusunun maneviyatı yeniden yükselmiş, yeni sadrazam Eflak ve Buğdan'ı kurtarmak amacıyla Şumnu'dan hareket ederek, Hırsova'yı istila etmişti. Bu esnasında Ruslar'ın bir koldan Rusçuk, diğer koldan Silistre'yi muhasara etmesi ve Hacıoğlupazarı'na ilerlemesi savaşın Ruslar lehine gelişmesine neden olmuştu. Zira Silistre'yi geri almak için yapılan taarruz hareketi başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Yeniçeri Ağası Yeğen Mehmet Paşa komutasındaki yardımcı kuvvetler, Kozluca mevkiine ulaştıklarında Hacıoğlupazarı'nın düştüğü haberini almış, sadrazamın Ruslar

sonucunda kanıtlamıştır. Bkz: R. H. Davison “Rus becerisi Türk Aptallığı: Küçük Kaynarca Antlaşması'nın Gözden Geçirilmesi” *Osmanlı-Türk Tarihi 1774–1923*, çev; M. Morali, Alkım. Yay. İstanbul, 2004, s. 61–87; M. S Anderson, *Doğu Sorunu 1774–1923*, çev, İ. Eser, YKY, İstanbul, 2000, s. 11.

² K. Beydilli, “Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C. 1, İrcica, İstanbul 1994, s. 65.

³ 1768–74 savaşı ve Küçük Kaynarca Barışı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz O.Köse, *1774 Küçük Kaynarca Antlaşması*, TTK, Ankara 2006.

üzerine gönderdiği Abdullah Paşa'nın da tedbirsiz davranarak pusuya düşmesi, Kozluca'da ağır bir yenilginin alınmasına yol açmıştı. Akabinde Şumnu ve Hezargrat üzerinde yoğunlaşan Rus hücumlarının engellenememesi yüzünden Osmanlılar ateşkes istemek durumunda kalmıştı.⁴

2-Konsolosluklar Sorunu

21 Temmuz 1774'te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Ruslar, bir ay içinde Silistre bölgesinden çekilmeyi kabul etmişti.⁵ Fakat buna rağmen iki ülke arasında sorunlar çözümlenmiş değildi. Özellikle Kırım'ın işgali ve antlaşma gereğince açılmasına izin verilen konsoloslukların faaliyeti Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yeni bir savaşın temellerinin atılmasına neden olacaktı. Şöyleki Ruslar önce Küçük Kaynarca Antlaşması'na dayanarak Eflak ve Buğdan'da konsolosluk açmak istemişti. Fakat Osmanlı Devleti antlaşmadaki "amme-i mevazi" bütün yerler tabirinin sadece Fransa ve İngiltere'nin konsolosluklarının bulunduğu yerler için geçerli olabileceğini ileri sürerek, Eflak ve Buğdan'ın bu kapsamda değerlendirilemeyeceğini bildirmişti. Rus elçisi ise I.Katerina'nın kendisine iletilen kesin bir emrinin bulunduğunu bildirerek ısrarcı olmuş, sonuçta Fransa'nın arabuluculuğu sayesinde Silistre'de bir konsolosluk açılmasına karar verilmişti.⁶ Ancak Ruslar'ın Varna'da da bir konsolosluk açma talebinde bulunmaları yeni bir krize neden olmuştu. Osmanlı Devleti daha önce açılan Rus konsolosluklarının faaliyetlerini göstererek, bu konuda kendilerine teminat verilmesini istemiş; Ruslar ise herhangi bir teminat göstermedikleri gibi eyalet dâhilindeki Bulgarlar'ı da Osmanlı aleyhine kışkırtmaktan çekinmemişlerdi. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti Varna'da Rus konsoloslüğünün açılmasına izin vermemişti.

II. 1787-1792 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı'nda Silistre Eyaleti

Osmanlı Devleti bu savaşa Kırım'ı kurtarmak amacıyla girmişti. Ruslar ise Buğ-Dinyester nehirlerinin ağzında yer alan Ochakov ve Akkerman Kaleleri'nin alınması, Tuna prensliklerini ve Basarebyayı içine alan bağımsız bir devletin kurulmasını sağlamak amacıyla girmişlerdi.⁷ Ancak Osmanlı Devleti Avusturya'ya savaş açmış değildi. Fakat Avusturya'nın Belgrat'ı geri almak gayesi

⁴ *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. 5, İstanbul, 1962, s. 2606.

⁵ 28 maddeden oluşan Küçük Kaynarca Antlaşması özellikle 21 Temmuz'a denk getirilmiştir. Çünkü Rus temsilci Replin, I. Petro'nun Purut yenilgisi sonrasında imzalanan antlaşma ile aynı tarihe denk getirilmesi için antlaşmayı imzalamayı dört gün sonrasına bırakmıştır. Bkz: *Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2608.

⁶ *Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2619; A. Cevdet Paşa, *Cevdet Tarihi*, C. 2, s. 144-145.

⁷ E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, TTK, Ankara 1999, s. 14; Osmanlı-Rus Savaşı'nın nedenleri arasında Kafkaslar'da sürdürülen nüfuz mücadelesi, Ruslar'ın Bükrüş, Yaş ve Yunan adalarındaki konsoloslarının faaliyetleri, Ruslar'ın Osmanlı konsoloslarını kendi topraklarına sokmak istememeleri, Eflak voyvodasının iltica etmesi gibi sebepler de vardı. Bütün bu şikâyet konuları Rus elçisi Bulgakova'ya iletilmişti. Üç gün sonra da elçi Yedikule zindanlarına hapsedilmişti. Bkz; Anderson, *Doğu Sorunu 1774-1923*, s. 32.

ile 1788 Şubatı'nda Osmanlı Devleti'ne savaş açması sürpriz olmuştu.⁸ Zaten bu nedenle Osmanlı Devleti hem iki cephede savaşmak zorunda kalmış hem de savaş hazırlıklarının tamamlanamaması, uygulanan yanlış savaş stratejileri ve sık sık sadrazam ya da serasker değişikliklerinin yapılmış olması nedeniyle savaşın hedeflerine ulaşamamış, yeni toprak kayıplarına uğramıştı. Aynı şekilde Avusturya ve Rusya'nın da bu savaştan kazançlı çıktıklarını söylemek mümkün değildi. Fakat Avrupa'da Fransız İhtilali'nin başladığı süreçte 6 yıl süren bu savaşın Osmanlı Devleti'nde yeni düzenlemelerin yapılmasını zorunlu hale getirdiği de bir gerçektir.⁹

Sefer Hazırlıkları ve İzlenen Güzergâh Konusu

Osmanlı Devleti'nin savaşın başlama ve gelişim evresinde ne lojistik hazırlıklarını tamamladığını ne de savaş stratejilerini netleştirdiğini görmekteyiz. Çünkü Osmanlı Devleti için savaşa girme, ordunun asker ve mühimmat ihtiyacının sağlanması yanında güzergâhın da savaş öncesinde tespit edilmesi demektir. Yani askerlerin, hayvanların, zahire ihtiyacının vb. birçok hazırlığın savaş başlamadan önce tamamlanmış olması gerekmektedir. Oysaki bu savaşta, Avusturya'nın beklenmedik savaş ilanı ordunun öncelikle hangi yöne doğru yola çıkarılması gerektiği konusunda bile kesin bir kararın verilmesine engel olmuştu. Bu konuda padişahın da bulunduğu bir toplantıda şimdilik ordunun Edirne'ye doğru yola çıkarılması ve oraya varduktan sonra durumun gerekliliğine göre hareket edilmesi planlanmıştı. Nitekim alınan bu karar uyarınca sadrazam Yusuf Paşa komutasındaki ordunun öncelikle Silistre bölgesine doğru yola çıkarılması düşünülmüşse de sonradan Belgrat şehrinin kuşatılma tehlikesi ortaya çıkınca, asıl ordu birliklerinin orta kol üzerindeki Vidin şehrine doğru yola çıkarılmasına karar verilmişti. Rus cephesi ise İsmail şehri ve çevresi komutanı olan eski sadrazamlardan Ali Paşa'nın komutasına bırakılmıştı. Aynı şekilde deniz sınırlarını güvenceye almak görevi de Kaptan-ı Derya Gazi Hasan Paşa'ya verilmişti.¹⁰

Savaşın Cepheleri

Genellikle orta kol üzerinde cereyan eden Osmanlı-Avusturya Savaşları'nda Osmanlı ordusunun başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü savaşın ilk safhalarında Muhadiye Boğazı, İnik Kalesi ve Banat Ovası'nda yapılan muharebelerde pek çok esir ve ganimet ele geçirilmişti. Ancak, Osmanlı

⁸ F. Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, TTK, Ankara, 2003, s. 19; Anderson Avusturya'nın savaşa girme nedenini 1781 tarihinde II. Josef ile Rusya arasında yapılan ittifak anlaşmasına bağlamaktadır. Bkz: Anderson, *Doğu Sorunu 1774-1923*, s. 32-33.

⁹ Nizam-ı Cedit reformları sürecinde bu savaşın da belirleyici olduğunu ya da en azından reform sürecine hızlandırıcı etki yaptığını söylememiz gerekmektedir. Nizam-ı Cedit reformları konusunda bkz: E. Z. Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları, Nizam-ı Cedit*, TTK, Ankara, 1988.

¹⁰ Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül Vukuat*, (sad) Neş'et Çağatay, C. 3-4, TTK, Ankara, s. 175.

ordusunun Rusçuk Karargâhı'na dönmesinden sonra ele geçirilen bu bölgeler tekrar Avusturyalılar tarafından geri alınmıştı.¹¹ Potemkin komutasındaki Rus ordusu da Yaş, Hotin ve Özü Kaleleri'ni eline geçirmişti.¹² Avusturya ve Rus ortak kuvvetleri ise önce Fokşan sonra Boze'de uygulanan yanlış stratejilerin de etkisi ile Osmanlı ordusunu bozguna uğratmıştı.¹³

Boze yenilgisinin siyasi ve manevi açıdan önemli sonuçları olmuştu. Sadrazam ve başkomutan olan Cenaze Hasan Paşa görevinden azledilip, yerine Cezayirli Hasan Paşa atanmıştı.¹⁴ Ancak 4 ay sonra Cezayirli Hasan Paşa'nın vefat etmesi üzerine yeterli olup olmamasına çok da dikkat edilmeden, kur'a usulü ile Rusçuk ayanlarından olup vezirlik rütbesine kadar yükselen Şerif Hasan Paşa sadrazamlığa getirilmişti. Yine Boze Bozgunu sonrasında ordunun çadırlarının büyük çoğunluğu yok olmuş, mühimmat ve asker taşıyacak araba ile hayvan ihtiyacı hat safhaya ulaşmıştı. Her ne kadar III. Selim'in gayretleri ile eksikler kısmen tamamlanmaya çalışılmışsa da bu malzemenin cepheye

¹¹ Muhadiye, İnik ve Şebeş Savaşları için bkz: *Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2642–2644.

¹² Stratejik açıdan çok önemli olan bu üç Kaleden Yaş, savaşın başında Avusturyalılar tarafından ele geçirilmişti. Fakat Eflak voyvadası, İsmail bölgesinin komutanı ve Tatar güçlerinin yardımı ile geri alınmıştı. Ancak Özü Kalesi'nin düşmesinden sonra Padişah felç geçirerek ölmüş, onun yerine III. Selim tahta geçmişti. Aynı şekilde yeni padişah, sadrazam Yusuf Paşa'yı da görevinden almıştı ve onun yerine Cenaze Hasan Paşa getirilmişti. Bkz: Mustafa Nuri, *Netayic ül Vukuat*, s. 177.

¹³ Osmanlı ordusu, kuşatma altında bulunan Bender ve Akkerman Kaleleri'ni kurtarmak amacıyla Eylül 1789'da yeni sadrazamın Cenaze Hasan Paşa komutasında Rusçuk'tan yola çıkmıştı. Kayıklarla Tuna ve Boze Nehirleri geçildikten sonra Fokşan yöresi "*kışlak yeri*" olarak seçilmişti. Ancak Kemenkeş Mustafa Paşa komutasında atlı birliklerin Avusturya birlikleri ile karşılaşması, Osmanlı ordusunun bozguna uğramasına yol açmıştı. Çünkü savaş kuralları gereğince atlı birliklerin, topçu birlikleri ile donatılmış Avusturya birlikleri ile savaşa tutuşmadan geri çekilmesi ve asıl ordu birliklerini beklemesi gerekiyordu. Oysaki atlı birlikler yorgun olduğundan piyade güçlerinin yanlarını korumaya güçleri yetmemiş üstelik bozguna uğrayan askerlerin pek çoğu Boze Nehri'nde boğulmuştu. Hatta bunlar arasında Reis'ül-küttap Hayri Efendi de vardı. Uğranılan bu yenilgi Akkerman, Bender Kaleleri'nin, Ruslar'ın eline, Belgart Kalesi'nin de Avusturyalıların eline geçmesine neden olmuştu. Bkz. Mustafa Nuri, *Netayic ül Vukuat*, s. 182–183.

¹⁴ III. Selim, büyük umutlarla sadarete getirdiği Cezayirli Hasan Paşa'ya gönderdiği hatt-ı hümayun ile tüm icraatlarda bağımsız olduğunu ve işine hiç kimsenin karışamayacağını, hatta gerekirse savaş ve barış konularında dahi tam yetkili olduğunu bildirmişti. Cezayirli Hasan Paşa görevine başlar başlamaz biraz gözdağı vermek, biraz da ibret olsun diye önce Akkerman Kalesi'ni savaşız olarak Ruslar'a terk eden Tayfur Paşa'yı idam ettirmiş, sonra Şumnu Karargâhı'nda gerekli tedbirleri almayan, gayretsizliği görülen devlet ricalini aman vermeden öldürmüştü. Yine sadaretinin ilk günlerine rastlayan tarihlerde Bender Kalesi'nin savaşız teslim edildiğini duyunca eski Yeniçeri Ağası Vezir Ahmet Paşa ve Rizelizade Abdullah Ağa ile halkın ileri gelenlerini idam ettirmişti. Bkz: *Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2698.

zamanında ulaştırılmaması, ordunun ileri harekete geçmesini engellemiştir.¹⁵ Ancak yine de Yerköy’de Prens Kobarg yönetimindeki Avusturya ordusuna karşı kazanılan zafer, kaybedilen yerlerin geri alınabileceği umudunun devam etmesini ve yeni sadrazama karşı güven duyulmasını sağlamıştı. Fakat sadrazamın Ruslar’ın devam eden taarruzlarına karşı gerekli tedbiri almakta gecikmesi ve Avusturya ile başlayan barış görüşmelerinin etkisi ile Ruslar’la da barış yapabileme olasılığının gündeme taşınması sadrazama karşı güvensizliğin yeniden oluşmasına neden olmuştu.¹⁶ Üstelik sadrazamın başkanlığında birbiri arkasına toplanan meşveret toplantılarında kış mevsiminin yaklaşması ve henüz asker ve malzeme noksanlarının tam olarak giderilemediği gibi gerekçelerle ordunun Şumnu’ya geri çekilmesine karar verilmiş olması, padişahın da tepkisine neden olmuştu. Zira Rusçuklu Hasan Paşa içine düştüğü korku ve şaşkınlıkla Şumnu’ya gitmek yerine Hacıoğlupazarı’nda kalmakta ısrar etmiş, ancak meşveret meclisinde küçük bir kasaba olan Hacıoğlupazarı’nda kalmanın mümkün olmayacağı görüşünün benimsenmesi üzerine, Şumnu Kışlık Karargâhı’na çekilmeye karar verilmiştir.¹⁷ Sadrazam bu karara uyup, önce ordu

¹⁵ Ordunun zahire ihtiyacını karşılamak için Hezergart, Niğbolu, Lofça tarafından on-on beş bin kuruş ödenerek zahire satın alınmış ise de toplanan elli bin kile buğday, ordunun ihtiyacını karşılayacak nitelikte değildi. Üstelik ordu mevcudu sürekli artmaktaydı. Ayrıca ordunun İsakçı veya Vidin tarafından hangisine doğru hareket edeceği kesin olarak bildirilmediğinden, yol boyunca kazalara zahire hazırlanması için emir de verilmemiştir. Zaten bu zahireyi tedarik etmek bu kazaların kudreti dışındaydı. Birkaç günlük peksimet ile yola çıkılacak olsa bile malzemeyi nakledilecek hayvanlar için arpa yoktu. Üstelik Anadolu ve Rumeli’den gelmesi planlanan askerlerin de gelmesi gecikmekteydi. Düşman taarruza geçecek olsa yeterli asker yoktu. Ordunun sefer için gerekli hazırlıkları yapmama nedeni ise eski sadrazam Cezayirli Hasan Paşa’nın bir tedbirsizliği olarak değerlendirilmekteydi. Çünkü Cezayirli Hasan Paşa’nın Rusya ve Avusturya’nın barış teklifleri üzerine barış yapılabileceği umuduyla sefer hazırlıklarını gevşetmiş olması gösterilmekteydi. Ayrıca eski sadrazamın ünü herkesi korku ve çekingenliğe iterken yeni sadrazama karşı böyle bir endişe de duymadıklarından gerekli tedbiri almakta yavaş davranılmıştı. Bkz: *Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2705–2706.

¹⁶ Avusturya ile 4 Ağustos 1791 tarihinde Silistre eyaletinin bir kazası olan Zıştovi’de barış yapılır ve bazı önemsiz sınır düzeltmeleri dışında Avusturya Belgart’ta dâhil olmak üzere tüm işgal ettiği bölgelerden çekilir. Beydilli, “Küçük Kaynarca’dan Yıkılışa”, s. 71.

¹⁷ Meşveret toplantısında ikişer odalı 120 adet evin bulunduğu Hacıoğlupazarı’nda tüm evlerden halk çıkarılacak olsa dahi değil ordu yeniçeriler için bile evlerin yeterli olmadığı üstelik halkın başka barınacak yerinin bulunmadığı görüşü ortaya çıkınca sadrazam padişahın ileri harekete geçme yönündeki istemini dile getirmesi üzerine, ordu kadısının “*Hacıoğlupazarı kasabasında kalındığı takdirde tüm hayvanlar ölüyor ve yük ve ağırlıklar da yerde kalır. Bizler ne halde olursak olalım fakat Ocaklı garip yiğitlerden birçoğunun bu yüzden öleceği açıkça görülüyor*” şeklindeki konuşması üzerine tekrar sadrazam “*Hacıoğlu pazarın da kışlanmasını padişah ister. Biz buraya İsmail’e asker sevki için geldik hiç olmazsa yük ve ağırlıklarımızı Şumnu’ya göndersek de yükte hafif eşya ile burada kalsak*” diye ısrar edince eski kethüda tevkii Abdullah Efendi “*birkaç gün sonra düşmandan korkup kaçan ve tuna kızlarından dağılan kadın ve çocuklar bu kasabaya dökülüp gelirlere halka dehşet gelir. Osmanlı*

ile birlikte Şumnu'ya dönse de sonradan tekrar Babadağı bölgesindeki askerlere moral vermek ve İsmail Kalesi'ne yardım etmek üzere 100–150 kadar kapı halkıyla birlikte Kulefça, Pravadi, Kozluca yoluyla Hacıoğlupazarı'na geri dönmüştü. Ancak kış aylarında da taarruzlarını sürdüren Ruslar, önce Tulçı ve İsakçı'yı sonra da 5–6 aydır kuşatma altında bulundurdıkları İsmail Kalesi'ni ele geçirmişlerdi.¹⁸ Nitekim bu olaylar üzerine sadrazam Rusçuklu Hasan Paşa görevinden azledilip yerine yeniden eski sadrazam Koca Yusuf Paşa getirilmişti. Ancak da Osmanlı ordusunun Maçin'de Temmuz 1791 tarihinde Ruslar'a karşı yeni bir yenilgiye daha uğraması, zafer kazanılacağı yönündeki umutları sona erdirmişti.¹⁹

Bu nedenle önce Ağustos 1791'de Kalas'ta mütareke, Ocak 1792 tarihinde de Yaş Anlaşması imzalanmıştı. Dinyester (Turla) Nehri Osmanlı Devleti ile Rusya arasında sınır kabul edilirken, Rusya savaş içinde ele geçirdiği Eflak ve Buğdan, Bender, İsmail, Kili, Akkerman ve Bucak'ı Osmanlılara iade etmişti. Osmanlı Devleti ise stratejik açıdan çok önemli olan Özü Kalesi ve arazilerinin Ruslar'a ait olduğunu kabul etmişti. Bunun yanında Osmanlı Devleti, Kırım'ı tekrar ele geçirme sevdasından da kesin olarak vazgeçmişti.²⁰

Devleti'nin nüfuzu sarsılır. Bu durumda asker sevk etmek değil bir iş bile görülemez? demesi üzerine devam eden tartışmalardan sonra gelecek mevsim askerlerini Tuna kıyılarına sevk etmek üzere Miri mirandan Osman Paşa'nın Hacıoğlupazarın da bırakılarak Şumnu'ya gidilmesine karar verilmişti. Bkz: Cevdet Paşa, *Cevdet Tarihi*, s. 124–125.

¹⁸ Mustafa Nuri, *Netayic ül Vukuat*, s.187. İsmail Kalesi'nin önemi 1768 savaşı esnasında anlaşılmişti. Bu nedenle Ruslar'la barış yapıldıktan sonra buraya çok sağlam bir Kale yapılmış, silah ve mühimmat açısından da bütün ihtiyaçlar karşılanmıştı. Stratejik açıdan önemli olan bu Kaleyi Ruslar, 1789 tarihinde de kuşatmışlardı. Ancak o sırada İsmail ve bölgesi komutanı olan Cezayirli Gazi Hasan Paşa Rus askerlerini bozguna uğratarak püskürtmüştü. Bkz: Mustafa Nuri, *Netayic ül Vukuat*, s.186; 1790 yılı kuşatmasında ise Rus Başkomutan Potemkin 7 aydır kuşatma altında bulundurduğu İsmail Kalesi'ni alma görevini Suvarof'a vermişti. Üstelik Kalenin zayıf yönlerini göstermek üzere Kalenin mimarı Barko Purnard'ı da yanlarına katmıştı. Kuşatma süresince Ruslar'ın taarruzları birkaç kez geri çekilme ile sonuçlanmış, her iki taraftan da ağır kayıplar olmuştu. Zaman zaman da askerler arasında ya da halk arasında anlaşmazlık çıkmış, yine reayadan Ruslar'a yardım edenler olmuş ise de Kale savunulmaya devam edilmişti. Kaplan Giray ve kardeşi Gazi Giray maiyetlerinde bulunan Çoban Giray ve Maksut Girayzade Mehmet Giray ve diğer Maksutzade Giray Selim ile Cezzar Ahmet Paşa'nın kethüdası Selim Paşa şehit olmuş; Kale muhafızı Mehmet Paşa esir düşmüştü. Bunun üzerine Aydoslu Mehmet Paşa'nın Müslüman halkın can ve mal güvenliğinin sağlanması şartıyla Kaleyi teslim etmiş olduğu kaydedilmektedir. Bkz: Cevdet Paşa, *Cevdet Tarihi*, s. 130–133.

¹⁹ Mustafa Nuri, Maçin Savaşı'nda da kesin sonuç alınmadığını, Ruslar'ın da pek çok ölü verip Tuna'nın karşı tarafına geçmek zorunda kaldıklarını yazmaktadır. Bkz: Mustafa Nuri, *Netayic ül Vukuat*, s. 190.

²⁰ Özü bölgesinde Ruslar bir süre sonra Rus deniz kuvvetlerinin merkezi olan Odessa Limanı'nı kuracaklardı. Rusya bu anlaşma ile daha önce imzalamış oldukları anlaşma koşullarının yürürlükte olduğunu, bir kez daha Osmanlılara teyit ettiriyordu. Aynı

III. 1806–1812 Osmanlı-Rus-İngiliz Savaşı'nda Silistre Eyaleti

Koalisyon savaşlarının gölgesi altında gelişen bu savaş 1806'da Ruslar'ın Hotin ve Bender Kaleleri'ni ele geçirmesi ile başlamıştı.²¹ Özellikle Fransız elçisi General Sebastian'in etkisiyle Osmanlı-Rus ilişkisinin kopma noktasına gelmesi, Rusya'yı destekleyen İngiltere'nin de Osmanlı Devleti'ne karşı tavır almasına yol açmıştı.²² Bu nedenle Avrupa'da devam eden Fransız zaferlerinin de etkisiyle Osmanlı Devleti bu savaşta yine iki devletle savaşmayı göze almak zorunda kalmıştı. Altı yıl süren bu savaşta Osmanlı-İngiliz mücadelesi kısa sürede sona ermişti.²³ Ancak Rus Çarı'nın 1807'de Tilsit ve 1808'de Erfurt'ta Napolyon ile görüşmesinden sonra Rus-Fransız İttifakı'nın kurulmuş olması hem koalisyon savaşlarının devamı hem de Osmanlı-Rus savaşının seyri açısından bir kırılma noktası olmuştu. Öyleki söz konusu edilen bu iki görüşmede Napolyon, Rus Çarından Osmanlı Devleti ile devam eden savaşı sonlandırmasını istemişti. Nitekim 26 Ağustos 1807'de Yerköy'de imzalanan mütareke uyarınca, Ruslar başta Eflak ve Buğdan olmak üzere işgal ettiği yerlerden 35 gün içinde

şekilde Kafkasya'daki sınırlar da netleştiriliyordu. Beydilli, "Küçük Kaynarcadan Yıkılışa", s. 72.

²¹ Koalisyon savaşları Napolyon'un imparatorluğu döneminde Avrupa devletleri ve Fransa arasında başlayan savaşlara verilen bir isimdir. Bkz: Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 61–70; Zaten Rusya'nın Hotin ve Bender Kaleleri'ni ele geçirmesi ile Rusya ve Fransa arasında yeniden başlayan savaş Dalmaçya kıyılarında bulunan Fransız askerlerinin Tuna Nehri kıyılarından Polonya'ya saldırma olasılığını engellemek üzere yapılmıştı. Mustafa Nuri, *Netayic ül Vukuat*, s. 211.

²² Napolyon'un Mısır'ı işgali üzerine, Osmanlılar 3 Ocak 1799'da Ruslar'la 5 Ocak 1799'da İngiltere ve 21 Ocak 1799'da iki Sicilya devleti ile birer ittifak anlaşması yapmışlardı. Bu siyasi ittifaklar ile Osmanlı Devleti ilk kez Avrupa Devletleri ittifaklar sistemi içine girmiş oluyordu. Yine Ruslar 14 maddesi açık, 22 maddesi gizli olan bu ittifak anlaşması uyarınca ilk kez, boğazlardan harp filosunu geçirmişlerdi. Böylece o zamana kadar hep savaş meydanlarında karşılaşan iki devlet ilk kez farklı amaçlarla da olsa ortak düşmana karşı birlikte hareket etmiş oluyordu. Bkz: *Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 2792, Ancak müttefik devletlerden İngiltere'nin Mısır'a bu bahane ile yerleşmek istemesi, Rusya'nın da boğazlardan geçiş hakkını daimi statüye sokmak istemesi Osmanlı Devleti'ni bir an önce Fransa ile barış yapmaya itmekteydi. Nihayet 25 Temmuz 1802'de yapılan Paris Anlaşması ile Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki Mısır'ın işgali ile başlayan düşmanlık, resmen sona ermişti. Üstelik Sebastiani'nin telkinleri ile Rus taraftarı olarak bilinen Eflak-Boğdan voyvadalarının değiştirilmesi ve henüz uzatılmış olan 1799 ittifakının yürürlükten kaldırılması Osmanlı-Rus, dolayısıyla Osmanlı-İngiliz ilişkilerini kopma noktasına getirmişti. Bkz: Beydilli, "Küçük Kaynarcadan Yıkılışa", s. 78.

²³ İngiliz donanmasının 20 Şubat 1807'de İstanbul kıyılarına girip, adalar önüne demir atmasıyla başlayan savaş, Sebastiani'nin tavsiye ettiği askerî tedbirlerin de etkisiyle İngiliz filosunun 1 Mart 1807 tarihinde ayrılması ile sona ermişti. Ancak dönüş yolunda İngiliz filosunun İskendireye'ye saldırı düzenleme girişimi olsa da Mehmet Ali Paşa tarafından geri püskürtülmüşler ve 5 Ocak 1809 tarihinde Kal'a-i Sultaniyye Antlaşması yapılmıştı. Bkz: Beydilli, "Küçük Kaynarcadan Yıkılışa", s. 83.

çekileceklerdi. Yalnız Osmanlı ordusu barış antlaşması imzalanıncaya kadar boşaltılan bölgeyi işgal edemeyecekti. Bu nedenle Osmanlı ordusu İsmail, İbrail ve Yerköy Kaleleri'nde bir miktar asker bırakarak kışı geçirmek üzere Edirne'ye çekilme kararı almıştı.²⁴

1-1809 Senesi Çarpışmaları

Yaş kentinde sürdürülen barış görüşmelerinden herhangi bir sonuç alınamaması üzerine, Osmanlılar müzakereleri tek taraflı olarak terk etmişlerdi. Ruslar ise İsmail, İbrail ve Yerköy'ü kuşatarak karşılık vermişlerdi. Bu tavır karşısında Osmanlı Devleti ordunun Şumnu Karargâhı'na çekilmesi ve sadrazam Yusuf Paşa komutasında savunma savaşı yapılmasına karar vermişti. Nitekim 1809 senesi çarpışmaları, Ruslar'ın Tuna'nın sağ kıyısına geçmeleri yüzünden genellikle sağ kol üzerinde cereyan etmiş; özellikle de Rus komutan Prozorovski'nin ölümü üzerine tayin edilen Gürcü asıllı Bağratiyan döneminde Maçin, Köstence ve Hırsova'ya yönelen genel bir taarruz şeklinde sürdürülmüştü. Dobruca'yı geçen Rus ordusu ikiye ayrılıp, bir kısmı ile Varna'ya hareket ederken, diğer kısmı ile Osmanlı ordusu üzerine saldırmıştı. Ancak Varna'daki Rus birlikleri, Osmanlı deniz kuvvetlerinin sıkıştırması ve Şumnu'da şiddetli bir savunma ile karşılaşmaları yüzünden geri çekilmek zorunda kalmıştı. Fakat bu sırada Tuna komutanı Hüsrev Paşa'nın Resvan'da Rus birlikleri tarafından bozguna uğratılması, Ruslar'ın Silistre'yi kuşatmasını kolaylaştırmıştı. Silistre savunmasında görev yapan Pehlivan İbrahim Ağa'nın başarılı savunması ve yardıma gelen ayanlar ile sadrazamın Rusçuk'tan Silistre'ye doğru ilerlemesi Ruslar'ın Silistre önlerindeki istihkâmlarda küçük birlikler bırakarak, Silistre'ye iki saat mesafede olan başka bir mevkiye çekilmesiyle sonuçlanmıştı.²⁵ Zira Tatarıçe denilen bu mevkide yapılan meydan muharabesinde Tepedelenli Ali Paşa'nın oğlu Muhtar Paşa'nın da yardıma gelmesiyle Osmanlılar başarılı olmuştu. Sonuçta Rus ordusu önce Silistre'ye oradan da Eflâk'a çekilmek zorunda kalmış; buna karşılık Osmanlı ordusu, kış mevsiminin de etkisiyle 22 Kasım'da Şumnu Karargâhı'na geri dönmüştü.²⁶ Yalnız altı, yedi aydır kuşatma altında bulunan İsmail ve İbrail Kaleleri'ne yardım gönderilemediğinden, bu iki kalenin düşman eline geçtiği haberi Osmanlı ordusunun Şumnu Karargâhı'na yerleşmesinden sonra haber alınmıştı.²⁷

2- 1810 Senesi Çarpışmaları

Çarpışmalar 1810 ilkbaharından itibaren yeniden başlamıştı. Özellikle Doruca'da toplanan Ruslar; Edirne, Silistre, Şumnu ve Niğbolu üzerinden dört koldan saldırıya geçmişler; Varna ve Şumnu taarruzlarında başarısız olsalar bile Silistre ve Rusçuk Kaleleri'ni ele geçirmişlerdi. Niğbolu üzerinden yürüttükleri

²⁴ *Mufasssal Osmanlı taribi*, s. 2822.

²⁵ Mustafa Nuri, *Netayic ül Vukuat*, s. 238.

²⁶ *Mufasssal Osmanlı Taribi*, s. 2845.

²⁷ Mustafa Nuri, *Netayic ül Vukuat*, s. 238.

harekâtla ise o bölgeden daha ileriye yürüyüş alanı yaratarak, Osmanlı Devleti'ni sıkıştırıp korkutmayı amaçlamışlardı. Nitekim Lofça'ya kadar uzanan alanı ellerine geçirmişlerdi. Fakat Türk ordusunun başarılı savunması karşısında Lofça'da tutunamayıp, Tuna Nehri'nin kıyılarına geri dönmüşlerdi.

3- 1811 Senesi Çarpışmaları

1811 ilkbaharından itibaren yeniden başlayan çarpışmalarda Osmanlılar için ilk hedef, Rusçuk'un geri alınması idi. Öyleki bu kez sadrazamlığa yeni getirilen Laz Ahmet Paşa Rusçuk üzerine varıp, Ruslar'a karşı saldırıya geçmişti.²⁸ Rus ordusu ise Fransa ile ortaya çıkacak olası bir savaş ve 1810 yılındaki askerî kayıplarından dolayı 9 Temmuz 1811'de Rusçuk şehrini bırakıp geri çekilmişti. Bu nedenle Osmanlı ordusunun Tuna'nın öte tarafına geçip, ileri harekâtını sürdürmesi yönünde görüşler ileri sürülmeye başlanmıştı. Bunda hiç şüphesiz Tepedelenlioğlu Veli Paşa'nın ordusunun Rusçuk şehrinin dışındaki 3000 kadar Rus askerini basıp, darma dağın etmesi etkili olmuştu. Fakat Ruslar'ın kıyıları abluka altına alması yüzünden orduda yiyecek, su, araç-gereç sıkıntısı başlamıştı. Hatta Rusçuk'a dönen sadrazam dahi bir anlamda, Rus kuşatması altında mahpus kalmıştı. Ancak tam bu sırada Napolyon'un Rus topraklarına saldırıya geçmesi ister istemez Ruslar'ı barış istemek durumunda bırakmıştı. Nitekim 12 Haziran 1812 tarihinde imzalanan Bükreş Antlaşması ile Hotin, Bender, Kili, Akkerman ve İsmail Kaleleri Ruslar'da kalırken Purut Nehri iki ülke arasında sınır kabul edilmişti.

III.1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Silistre Eyaleti

Osmanlı-Rus savaşı ilan edildiği zaman, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından henüz iki yıl geçmişti. Yeni kurulan ordu yeni bir savaş için yeterli değildi. Osmanlı donanması da Navarin'de yakılmıştı. Devletin mali durumu da savaşın finansmanını karşılayacak düzeyde değildi. Kısacası, Osmanlı Devleti'nin savaşacak durumu yoktu. Esasında buna istekli de değildi. Zaten Ruslar'ın da haklı bir savaş gerekçesi yoktu. Fakat 1821' de Mora'da başlayan Yunan isyanı ve Navarin olayı Ruslar'ın savaş açmalarına bir bahane

²⁸ Eski sadrazam Yusuf Paşa Nizam-ı cedit birliklerinin kurulmasında görev yapmış biriydi. Bu nedenle yeniçeriler tarafından pek sevilmiyordu. Kendisinde bu durumu bildiğinden yeniçerilerin gönlünü hoş tutup onlar kazanma amacındaydı. II. Mahmut onun bu tavrını kabul etmediğinden ve de Yusuf Paşa'nın kendisine "hanlık" payesinin verilmesini istemesi nedeniyle görevden alınmış yerine Laz Ahmet Paşa getirilmişti. Bkz: Mustafa Nuri, *Netayic il Vukuat*, s. 240.

oluşturmuştu.²⁹ Yine Akkerman, Petersburg ve Londra görüşmeleri savaşa giden süreçte diplomatik açıdan önemli rol oynamıştı.³⁰

Belki diplomatik girişimleri ve ordunun hazırlıksız oluşu göz önüne alındığında Osmanlı Devleti'nin bu savaşa girmesini konjonktürel açıdan bir hata olarak değerlendirilebiliriz. Ancak Osmanlı yöneticileri oğünkü koşullar içinde Mora isyanını imparatorluğun parçalanmasına giden bir başlangıç olarak görmekteydiler. Çünkü Rumlar'ın bağımsızlığı imparatorluk içerisinde bulunan çok sayıdaki etnik grup için örnek teşkil edebilirdi. İşte bu nedenle Osmanlılar için bu savaş kaçınılmaz görünmekteydi. Hatta Ruslar'ın Prut'u geçtiği haberi ulaştığında 20 Mayıs'ta toplanan meşveret toplantısında "*Millet-i İslamiye'nin yek-*

²⁹ Bu savaşı farklı bir açıdan irdeleyen A. Bitis savaşın çok daha erken tarihlerde çıkma olasılığının bulunduğunu, fakat İngiltere'nin bunu diplomatik yollarla engellediğini yazmaktadır. Şöyleki Rusya açısından savaşın sebeplerinin 1821 tarihinde İpsilanti'nin Moldava'da çıkardığı isyana dek uzandığını, fakat bu esnada Çar Alex'in Osmanlı yanlısı politika izlediği ve isyana destek vermediğine dikkati çekmektedir. Ancak Mora'da başlayan isyan sonrasında Osmanlı'nın bunu bir iç sorun sayıp bastırmak için kullandığı metotlarda asi ve masum ayrımı yapmaması, Rus gemilerinin anlaşma koşullarına rağmen boğazlardan geçişinin engellenmesinin savaşı daha erken bir tarihte başlatabileceğini ileri sürmektedir. Fakat Avrupa'da kurulan ittifak sistemi ve İngiltere'nin etkisiyle Rusya'nın Balkanlar'da ilerlemesine izin vermeyeceklerini de bilen Çar'ın bundan vazgeçtiğini bildirmektedir. Zaten bir süre sonra da 1825'te öldüğünü yazmaktadır. Yeni Çar I. Nikola zamanında İngiltere'nin girişimi ile Nisan 1826 ve Temmuz 1827 sözleşmelerinin yapılmış olmasının yeni bir savaşı durdurduğunu bildirmektedir. Fakat II. Mahmut'un tüm Yunanlıları Mısır'a süreceği yönünde çıkan söylentilerin etkisiyle ve boğazların Rus gemilerine kapatılması üzerine Ekim 1828'de savaşın ilan edildiği değerlendirilmesinde bulunmaktadır. Bkz: A. Bitis, "1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve Edirne Antlaşması", *Türkler*, C. 12, s. 703-704.

³⁰ Rusya 17 Mart 1826 tarihinde Osmanlı Devleti'ne verdiği nota ile Bükreş anlaşmasının koşullarının tam olarak Osmanlı Devleti'nin uygulamadığını ileri sürmüştü. II. Mahmut da Ruslar'ın isteklerini İngilizlerin baskısıyla kabul edip 7 Ekim 1827 tarihinde Akkerman anlaşmasını imzalamıştı. Buna göre Bükreş Antlaşması bir kez daha Çarın istekleri doğrultusunda tescil ediliyordu. Eflak ve Buğdan ve Sırbistan'a verilen imtiyazlar genişletiliyor, Rus tüccarlarının 1806 savaşında uğradıkları zararların ödenmesi de kabul edilmiş oluyordu. Ancak görüldüğü üzere Akkerman'da Yunan sorunu ile ilgili hiçbir ifadeye yer verilmemişti. Fakat 6 Nisan 1827 tarihinde Sen Petersburg'da bir araya gelen İngiliz ve Rus temsilcileri Yunanistan'ın Osmanlı Devletine vergi ile bağlı özerk bir devlet haline getirilmesine ve bu önerinin Osmanlı Devleti tarafından kabul ettirilmesine karar vermişlerdi. Nihayet Kutsal ittifakı parçalamamak adına Fransa'nın da katılımı ile 7 Temmuz 1827 tarihinde imzalan Londra anlaşması ile Yunanistan'ın bağımsız hale getirilmesine ve eğer Osmanlı Devleti bunu kabul etmez ise ortak güç kullanılması kararını almışlardı. Zira Osmanlı donanması da bu kararı Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale edilmesi şeklinde değerlendirmesi ve kabul etmemesi üzerine Navarin de yakılmıştı. Bkz İ. Aykun, "Paskeviç ve Şark Seraskerliği ile İlişkiler" *Türkler*, C. 12, s. 721-722

dil ve yek-cibet olarak muharebeye amade bulunması, lazım geleceğine.” karar verilmişti.³¹ Vali ve mutasarrıflara hitaben yayımlanan beyannamede de, Yunanistan hakkındaki tekliflerin kabul edilmeyeceği belirtilerek, bütün Müslüman tebadan Devlet-i aliyenin baş düşmanı olan Rusya’ya karşı “*her hususuta can ü gönülden ittihat ve ittifaka davet edilmiş ve icap ettiği takdirde hizmet-i cihadiye’ye hazır bulunmaları*” istenmişti.³²

1- İzlenen Savaş Stratejileri

Rusya, savaşın amaçlarını Yunanistan, Sırbistan ve Tuna prensliklerine siyasi haklar tanınması, Anapa ve Poti’nin ele geçirilmesi, Tuna üzerindeki bazı kalelerin yıkılması ve savaş tazminatı elde edilmesi olarak ortaya koymuştu. Rus ordusunun uygulamaya koyduğu savaş planının da diğer Osmanlı-Rus savaşları düşünüldüğünde oldukça farklı olduğu görülmekteydi. Çünkü hedef, en kısa zamanda kesin sonuca ulaşmak şeklinde belirlenmişti. Bir başka deyişle hedef, Balkan sıradağlarını aşarak İstanbul’a yürümektir. Planın mimarları Kiselev ve Diebiç’ti. Ve yaklaşık 120.000 Rus askerî nin sağ kol ve merkez kanatlardan operasyona katılması üzerine düzenlenmişti. Harekâtın ilk etabında prensliklerin işgali Silistre, İbrail ve Varna’nın ele geçirilmesi, Haziran ayı içinde Balkanlar’ın geçilmesi ve Ağustos ayında Edirne’ye, Ekim ayı içinde de İstanbul’a ulaşılması olarak planlanmıştır.³³

Buna karşılık Osmanlı savaş stratejisi, savunma savaşı yapılması üzerine kurulmuştu. Devletin savaş için ayırabileceği kaynaklar sınırlıydı. Hem düzenli hem de düzensiz birlikler için asker toplamak yavaş ilerliyordu. Bu da

³¹ A. Lütfi Efendi, *Vak’anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. 1, YKY, İstanbul, 1999

³² Ş. Turan, “1829 Edirne Antlaşması”, *DTCF. Dergisi*, C. 9, s. 1–4, Ankara;1951, s. 115; Savaş kararının alındığı bu toplantıda savaş aleyhinde görüş bildiren İzzet Molla, “*düşmana karşı yumuşak davranıp vakti geldiğinde öç almak için hazırlık yapmak gerektiğini söyleyerek bu harbin mevsimsiz olduğunu öne sürmüştü*” olsa da görüşleri kabul edilmediği gibi Sivas’a da sürgüne gönderilmiştir. Bkz: Turan, “1829 Edirne Antlaşması”, s. 117. Ayrıca toplantı görüşmeleri için bkz: Lütfi, *Vak’anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. 1; Yalnız 20 Mayıs’ta yapılan bu toplantının öncesinde sadrazam Selim Mehmet Paşa, Rus Başbakanına gönderdiği mektupta her zaman Osmanlı Devleti’nin barış taraftarı olduğunu bildirmiş ise de Nesselro’de cevabında Çarın barış için şartının Osmanlıların Londra kararlarının kabul etmesi ile mümkün olabileceğini dile getirmiştir. Bkz: Turan, “1829 Edirne Antlaşması”, s115.

³³ Bu planın hazırlanmasını 1821 yılına kadar götürmek mümkündür. Zaten bu durum da Ruslar’ın bu savaş için hazırlıklı olduklarını ve Bitis’in ileri sürdüğü savaşın daha erken tarihte çıkma olasılığının bulunduğunu doğrulamaktadır. Söz konusu edilen bu plan Kiselev’in 1808–1814 yılları arasında Wellington Dükü’nün yaptığı savaş planları incelenerek hazırlanmıştır. Diebiç ise Kiselev’in bu planı doğrultusunda 6 ay içinde İstanbul’un alınmasını teklif etmiş. Bu plan uygulanması için 1821 yılı uygun koşulları yaratmayınca tekrar gündeme taşınması, Navarin olayından sonra olmuştur. Nitekim Çar, 27 Aralık 1827 tarihinde bu planın uygulanmasına onay vermişti. Bkz; Bitis, “1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve Edirne Antlaşması”, s. 705–706.

göstermekteydi ki, halkın savaş için duyduğu heyecan oldukça düşük düzeydeydi. Fakat yine de Osmanlı savaş stratejisinin oldukça gerçekçi olduğunu söylemeliyiz. Çünkü Türk ordusunun yüzyılın başından beri Ruslar'la yaptıkları savaşlarda bu stratejide uzmanlaşmaya başladıkları görülmekteydi. Bu koşullar içerisinde Osmanlı ordusunun komutanlığına Tuna Seraskeri Ağa Hüseyin, Varna Muhafızlığına Derya Kaptanı İzzet Mehmet, Anadolu tarafına da eski sadrazam Galip Paşa komutan olarak atanmıştı.³⁴

2- Savaşın Cepheleri

Savaşın ilk yılında, Bükreş'e giren Rus ordusu, 8 Haziran 1828 tarihinde Tuna'yı geçip İsakçı yöresini tecavüze başlamıştı. Akabinde Rus kuvvetlerinin Tuna'yı geçmesi Osmanlı ordusundan asker kaçaklarının başlamasına neden olmuş ve bu esnada İsakçı Kalesi'nde meydana gelen patlama yüzünden Kale Muhafızı Cafer Paşa kaleyi Ruslar'a teslim etmek zorunda kalmıştı. Hemen sonrasında da nehirden ve karadan kuşatılan Maçın Kalesi askerlerin sebatsız ve gayretsizliğinden dolayı Kale Muhafızı tarafından Ruslar'a teslim edilmişti. Tuna kıyısındaki en müstahkem kale olan İbrail Kalesi Çar I. Nikola'nın katıldığı kuşatma sonrasında 23 Haziran 1828 tarihinde ele geçirilmişti. İbrail Kalesi'nin zahire ve mühimmat açısından en güçlü kalelerden biri olması itibarıyla Muhafızı Süleyman Paşa hakkında idam kararı verilmiş, yerine de Silistre valisi Ahmet Paşa, Tuna Seraskerliği unvanı ile atanmıştı. Silistere'nin idaresi de mütesellime bırakılmıştı. Yine kaleden çıkarılan 1000 kadar asker Silistre Kalesi'nin savunmasında görevlendirilirken, İbrail Kalesi'nin halkı Rusçuk bölgesinde iskân edilmişti.³⁵

Haziran ayı içinde Rus ordusu Dobruca'nın önemli mevkiilerini ele geçirmiş durumdaydı. Ancak 7 Temmuz 1829 tarihinde Hacıoğlupazarı'ndan harekete geçen Rus kuvvetleri, Kozluca'ya yarım saat mesafede bulunan mevkiide Aliş Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri ile karşılaşmış. Saat 8'den gece 1'e kadar süren şiddetli çarpışmalar sonucu Osmanlı askerleri başarılı olmuştur. Rus askerlerinden çok sayıda firar olayları da yaşanmıştır. Bu esnada Şumnu'dan Halil Paşa ve Kara Cehennem İbrahim Ağa'nın 1500 kişiden oluşan süvari ile yardıma gelmesi ile Yassı tepe mevkiinde Rus kuvvetleri bir kez daha yenilgiye uğratılmış, Rus askerleri Kozluca'ya çekilmek zorunda kalmıştır. Fakat

³⁴ Anadolu cephesinde devam eden savaşlar için bkz: İ. Aykun, "Paskeviç ve Şark Seraskerliği ile İlişkiler" *Türkler*, C. 12, s. 721-729.

³⁵ Aslında İbrail Kalesi'nin komutanı Vezir Süleyman Paşa Ruslar'ın kuvvetli hücumları karşısında yardım talebinde bulunmuştu. Fakat onun bu tavrı cesaretsizliğine verildiğinden dikkate alınmamıştı. Ayrıca kalenin düşme şekli konusunda Bab-ı âliye bilgi veren Hüseyin Ağa durumun kale hendeklerine Ruslar'ın lağım atması ile verilen büyük zayıat sonucu olduğunu bildirmişse de kale halkının mucib-i terk olan imdattan mesuliyetleri olduğundan bahsetmemiştir. 4 Temmuz'da Süleyman Paşa'nın herhangi bir kusuru olmadığı anlaşılınca idam kararı kaldırılır ancak vezaret unvanı ref' olunduğundan Eski zağra'da ikamete mecbur tutulur. Bkz: Lütfi, *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. I, s. 221.

Osmanlıların bu iki mevzideki başarıları sürekli olamayacaktı. Çünkü 13 Temmuz 1828 tarihinde Hırsova Kalesi, kaledeki 352 askerî Ruslar'ın şiddetli kuşatması karşısında mukavemete gönüllü olmadıklarından teslim olmuştu. Yine Silistre bölgesinde orduya dâhil edilen Kazaklar'dan bir kısmı firar ederken bir kısmı da ormanda gizlenerek düşmana yol bulma konusunda yardım etmişti. Bu olayın anlaşılması üzerine Kazaklar'ın İstanbul'a gönderilerek küreğe konulması ya da Anadolu'da istihdam edilmeleri Hüseyin Ağa'dan istenmişti.³⁶

Anlaşıldığı üzere Ruslar savaş stratejilerini büyük ölçüde başarı ile uygulamaktaydılar. Ancak ilginçtir ki 1828 yılında Ruslar'ın İstanbul'daki Avusturya, Prusya, Hollanda ve Danimarka elçilerinin aracılığı ile barış teklifinde bulduklarını görmekteyiz. Bunun sebebi ise Rus ordusunda baş gösteren ve ağır kayıplara yol açan veba, dizanteri salgını ve Türk direnişinin yeterince kırılmaması idi. Nitekim Ruslar'ın barış teklifi Sadrazam İzzet Mehmet Paşa ile Serasker Kaymakamı Halil Rıfat Paşa tarafından da kabul edilmişti. Ancak, padişah "*musalaha sobbetini her kim ağzına alırsa ordudan def edilmesin?*" emretmişti. Zaten Ruslar da yine aynı yıl içinde toplanan Londra Konferansı ile Akdeniz'de de harekete geçme yetkisini almıştı.³⁷

3- Şumnu- Varna- Silistre Kuşatması

1828 yılı içinde devam eden harekâtlarda Ruslar'ı en çok zorlayan ve kararsızlığa iten yerler Şumnu, Varna ve Silistre kuşatmaları olmuştu. Çünkü 10 Temmuz'da Pazarcık'ta toplanan Rus kuvvetlerinin saldırı gücü 115.563 kişiden 45.000 kişiye düşmüştü. Bu durumda Yenipazar'da toplanan askerî konsey Şumnu, Varna ve Silistre'yi almadan Balkanlar'ı geçmeye çalışmanın çok tehlikeli olacağı kararını vermişti. Zaten bu yüzden yeni harekât planına göre 30.000 askerî, seraskerî bulunduğu Şumnu'ya gönderilmesi ve geri kalan birliklerin de Silistre'yi kuşatmasına karar verilmişti. 20 Temmuz'da Şumnu yakınlarında başlayan çatışmalarda Ruslar, Türkler'i savaşa zorlasalar da ezici yenilgiye uğratamamışlardı. Türkler çok az kayıpla Şumnu Kalesi'ne çekilmişlerdi. Ruslar bu kez de Türkler'in ikmal yollarını kesmek ve yeni bir savaşa zorlamak amacıyla Şumnu Kalesi'ni ablukaya almışlardı. Ancak bu, başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Üstelik çok sayıda askerî yıl boyunca Şumnu Karargâhı'nı ablukaya almada kullanılması Silistre kuşatmasının da başarısız olmasına neden olmuştu.³⁸

³⁶ Lütü, *Vak'anivis Ahmet Lütü Efendi Tarihi*, C. I, s. 224.

³⁷ Temmuz 1828'de toplanan bu Londra Konferansı'nın 6 Temmuz 1827'de İngiltere, Rusya, Fransa arasında yapılan konferanstan en önemli farkı, muhtar bir Yunanistan yerine Osmanlılara vergi verir bağımsız bir Yunanistan kurulması kararının alınmış olmasıdır. Nitekim bu karar Mart 1829'da yine Londra'da yeni bir anlaşma şeklinde imzalanmıştır. Turan, "1829 Edirne Antlaşması", s. 117.

³⁸ Şumnu Osmanlı'nın en oneli askerî karargâhlarından biriydi. Ağa Hüseyin Paşa tarafından 1828 yılı içinde Şumnu'da toplanan asker sayısı 50 bine yaklaşmış ise de bunların sadece 22 bini düzenli askerlerden oluşuyordu. Bu bölgede Ruslar'la yapılan çarpışmalar Temmuz 1828'den itibaren başlamıştı. Örneğin 30 Temmuz'da Hasan Bey çiftliğinde 6 bin civarında piyade ve 5 bin kadar Rus süvarisi ile yapılan çarpışmada Mısırlı Mehmet Emin Paşa, Ruslar'ı toplanması da bırakıp çekilmeye zorlamıştı. Ancak

Ruslar, Varna kuşatmasına Eylül ayının başında yeni Rus takviye birliklerin bölgeye ulaşmasından sonra başlayabilmişlerdi.³⁹ Bizzat Çar Nikola'nın kendisinin de katıldığı kuşatma, karadan 18.000 askeri ve denizden dört savaş gemisinin katılması ile başlanmıştı. Buna karşılık Osmanlı Devleti, Rus kuvvetlerinin Varna'ya yürüyüşü öncesinde Varna Kalesi'nin savunmasını güçlendirmişti.⁴⁰ Özellikle Darendeli İzzet Mehmet Paşa ile Kethüdası ve Kapıcıbaşı Deli Yahya Varna'ya gönderilmişti. Yine Varna Muhafızı Berkofçalı Yusuf Paşa'nın isteği üzerine kaledeki askerlere verilmek üzere 20.000 kuruş para toplanmıştı.⁴¹ Sadrazam Benderli Selim Paşa da 8000–10.000 asker ile Eylül 1828 başında Varna'yı kurtarmak ve sonra da Tuna Nehri'nin kıyılarını savunmak üzere İstanbul'dan yola çıkarılmıştı.⁴²

Üç ay süren kuşatma esnasında en şiddetli çarpışmalardan bir bölümü Sinan köyünde geçmişti. Zira Ruslar'ın bir general, bir bölük asker ve 500 süvari ile Sinan köyü yakınlarındaki Osmanlı metrislerine baskın yapacağı haberi alınınca, Ruslar ile Osmanlılar arasında “*misli görünmedik arbede-i deşet-engiz vuku' bulmuş*” Osmanlılar 116 esir ele geçirmişlerdi. Ancak ertesi gün Ruslar iki bölük piyade ve dört bölük süvari ile Osmanlı tabyalarına yaptıkları ani bir baskınla bir hayli tabyayı ele geçirmişlerdi. Fakat Ömer Melyon ile Palaslı İsmail Paşa'nın bölgeye ulaşması ile başlayan Türk hücumlarında Ruslar'ın birisi general olmak

Osmanlı ordusundaki başıbozuk takımı, hayvanları alıp kayışlarını kestikleri için Ruslar sonradan gelip topları almıştı. Lütfi, *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. II, s. 333–334. Yine 1 Ağustos 1828'de Şumnu dışındaki Çengal köyü yakınlarında, Koteş köyünde yapılan çarpışmalarda Osmanlılar, Ruslar'a zayıt verdirmenin dışında top, cephane ve esir de ele geçirmişlerdi. Lütfi, *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. II, s. 334–335. Vezir İbrahim Paşa ve mirimirandan Alish Paşa'nın Yenipazar ve Kozluca'da yaptıkları çatışmalarda 300 kadar esir elde edildiği bildirilir. Lütfi, *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. II, s. 343.

³⁹ Betis, Varna kuşatmasının Eylül'de başladığını bildirmektedir. Ancak Lütfi'ye göre Temmuz ayının sonlarından itibaren çarpışmalar sürmektedir. Özellikle 21 Temmuz 1828 günü yapılan muharebede Rus askerlerinin yarısı öldürülmüş, “*44 esir, 45 ser-i maknu' ve yetmiş çift kulak me'huş ve başkumandan ile üç binbaşı ve kırk nefer ofisyal ceribadar olmuş ve bir diğer muharebede Rusyalıdan üç binmiktarı telefat vuk'u bulmuş ve bir obüs ile iki cephane arabası iğtinam olmuştur*” Osmanlılar ise 100 kadar şehit verirken, İzzet Mehmet Paşa kalenin savunması için 4000 askere ihtiyacı olduğunu Bab-ı âliye bildirdiği kaydetmektedir. Bkz: Lütfi, *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. II, s. 335–336.

⁴⁰ İzzet Mehmet Paşa'nın yanında 3000 asker, kendisinden önce kaleye ulaşan Deli Yahya'nın yanında da 500 süvari vardı Bkz: Lütfi, *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. II, s. 335.

⁴¹ Varna muhafızı Berkofçalı Yusuf Paşa “parasız iş görülmüyor, askerî teşvik için icabına göre atıyye ve harçlık vermek gerekiyor” gerekçesi ile para isteğinde bulunmuştu. Bkz: Lütfi, *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. I, s. 223.

⁴² 5 Ağustos 1828 tarihinde toplanan Meclis-i Umumi kararınca Sadrazam Selim Mehmet Paşa'nın gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Bu kararın alınmasında Serasker Hüsrev Paşa ile aralarındaki anlaşmazlık da etkili olmuştu. Sadrazamın maiyeti ve izlediği güzergâh için bkz: Lütfi, *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. II, s. 336–344.

üzere 3000'den fazla kayıpları olmuş; pek çok silah, cephane vb. araç-gereç Osmanlı askerlerinin eline geçmişti. Böylece kaybedilmekte olan bir muharebenin zaferle sonuçlanması Ömer Paşa'nın seraskerliğe, İsmail Paşa'nın da çarhacılık mevkisine atanmasını sağlamıştı. Buna karşılık Ruslar da Varna kuşatmasını daha da şiddetlendirmiş; fakat karadan ve denizden sürdürülen kuşatma süresince iki taraftan da çok sayıda kayıplar verilmişti.⁴³

Varna Kalesi, 11 Ekim 1828 tarihinde Ruslar'ın eline geçmiş; Padişah II. Mahmut Varna'nın düşmesinde Sadrazam Benderli Selim Paşa'nın ihmalinin gördüğünden onu azledip, yerine İzzet Mehmet Paşayı getirmişti.⁴⁴

1829 yılında Balkanlar'da devam eden çarpışmalarda Varna'nın ele geçirilmiş olması, Rus ordusuna deniz yoluyla ikmal sağlanmasını büyük oranda kolaylaştırmıştı. Bundan sonra artık Ruslar'ın planı çok açıktı. Silistre'nin kuşatılması, Şumnu'nun gözetim altında tutulması ve Balkanlar'ın aşılması idi. Buna karşılık Ruslar'ın kanatlarına karşı saldırıda bulunma stratejisini benimseyen Türk ordusu, zahire tedarikinin sağlanmasında zorluklar yaşamaya başlamış; özellikle Varna'nın düşmesinden sonra Şumnu'ya zahire nakli zor olduğundan Sadrazam Reşit Paşa, ordunun Şumnu'dan ayrılarak Zağra cihetine çekilmesini önermiş ve ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için de külliyetli akçe gönderilmesini istemişti. Fakat bu talebi kabul edilmemişti.⁴⁵

12 Mayıs'ta General Diebiç komutasında ileri harekâta başlayan Ruslar Silistre'yi kuşatıp, Pravadi üzerine yürüyüşe başlamıştı. Sadrazam Reşit Paşa bu haber üzerine 30.000 askerî ile Şumnu'dan ayrılmıştı. Fakat bu tarihî bir hata

⁴³ Söz konusu olan bu muharebede Türkler'in eline geçenler şunlardır: top obüs:1, tüfenk:670, cephane arabası:3, kılıç:110, palaska:370, çanta:240, trenpete:17, boru:4, ceneral kaputu:1, zabitan elbisesi:40, nişan:5, esir nefer:43, kolağası:1, memur:1. Bkz: Lütfi, *Vak'aniüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. II, s. 344–345.

⁴⁴Serdar-ı ekrem, Selim Paşa'nın Varna civarında ufak tefek kavgalarla meşgul olduğu esnada Yusuf Paşa ile İzzet Mehmet Paşa'ya emrindeki askerlerden büyük kayıplar vermesi üzerine iki güne kadar yardım gelmez ise teslim olmaya mecbur olduklarını Selim Paşaya ortak bir mektupla bildirmişlerdi. Bkz: Lütfi, *Vak'aniüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. II, s. 345. Ancak, Varna'nın düşmesinde her ne kadar açık bir delil yoksa da kale komutanı Serezli Yusuf Paşa'nın gizlice düşmanla ilişkiye girip maiyetindeki Rumeli askerî ile birlikte iltica ettiği söylentisi de yayılmıştı. Bkz. Mufassal Osmanlı Tarihi, s. 2909. Ancak Bitis'e göre Ruslar'ın kural gereği rüşvet verme gelenekleri yoktur. Hatta rüşvete karşı olduklarını yazmaktadır. Bkz: Bitiş, "1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve Edirne Antlaşması", s. 708. Yine sadrazamın azledilmesinde Varna Kalesi komutanı İzzet Mehmet Paşa'nın sadrazamı suçlayan mektuplarının etkili olduğunu belirtiyor. Üstelik eski sadrazamın tüm malının da İzzet Mehmet Paşa'ya verildiği yazılmaktadır. Fakat bir süre sonra İzzet Mehmet Paşa'nın kendisine verilen işi yürütecek güçte olmaması nedeniyle azledilip yerine Mora savaşlarında başarı gösteren Reşit Mehmet Paşa sadarete getirilecektir. Bkz: Mustafa Nuri, *Netayic üil Vukuat*, s. 257–258. Ayrıca bkz: Lütfi, *Vak'aniüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. II, s. 352–355 ve 364–366.

⁴⁵ Lütfi, *Vak'aniüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. II, s. 368.

olacaktır. Çünkü bu hareketi ile kanatlara saldırı yapma şansını ortadan kaldırıp, Rus ordusunun Balkanlar'ı rahatlıkla geçmesini kolaylaştırmıştı. Zira Ruslar da savaşın başından beri Osmanlı ordusunu kalelerden çıkarıp, ordu ile meydan savaşını yapmayı istiyorlardı. Oysaki Ruslar'ın Balkanlar'ı geçmesini engellemek için büyük bir savaşa girişmek gereksizdi, doğru da değildi. Çünkü Diebic kalelerdeki Türk kuvvetlerini yok etmeden Balkanlar'ı geçmeye cesaret edemezdi.⁴⁶ İşte bu nedenle Reşit Paşa'nın Varna'daki Rus kuvvetlerinin bağlantısını kesip, Silistre savunmasına yardım etmek amacıyla Mayıs ve Haziran aylarında düzenlediği hücumlar stratejik bir hataydı. Nitekim Ruslar'la Külefçe'de 11 Haziran'da yapılan savaşta Reşit Paşa'nın 40.000 kişilik ordusu tam bir yenilgiye uğramıştı.⁴⁷ Hemen sonrasında 30 Haziran'da Silistre düşmüştü.⁴⁸ Silistre valisi Ahmet Paşa ve vezir Mahmut Paşa ile birlikte 17 bin asker esir olmuştu. Rusçuk Muhafızı Ağa Hüseyin ile General Neğri arasında yapılan anlaşma uyarınca yaralı ve hastaların nehir yoluyla Rusçuk'a taşınmasını kararlaştırılmıştı. Hemen sonrasında Silistre eyaleti ve Köprü köyü ve Derviş Yuvan Derbenti Muhafızlığı'na İbrahim Paşa atanmış ise de bölge halkı artık can güvenliklerinin kalmadığını düşünerek Rusçuk Kalesi'ne sığınmıştı.⁴⁹

Bu haberler Osmanlı ordusunun genel olarak da Türk halkının moralini iyice yıkmıştı. Çünkü Silistre Kalesi, Vidin Kalesi'nden sonra Tuna sahilinin ve

⁴⁶ Bitis, "1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve Edirne Antlaşması", s. 712.

⁴⁷ Külefçe veya Kulevça, Şumnu-Pravadi yolu üzerinde bir boğaz mevkisidir. Sadrazam Reşit Paşa Külefçe boğazına, yardım amacıyla gittiği Silistre'den dönüşünde girmişti. İlk etapta Türk hücumu başarılı olsa da Ruslar'ın destek alması ve boğazın iki yanını tutmuş olmaları nedeniyle ağır bir yenilgiye uğranılmıştır. Üstelik cephaneliğin isabet alması yüzünden çok sayıda da şehit verilmiştir. Lütfi, *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. I, s. 369; N. Iorga General Roth komutasında Pravadi üzerine yapılan Rus yürüyüşünün amacının Sadrazamı durdurmak olduğunu fakat Ruslar'ın bu harekatta başarılı olamadıklarını yazmaktadır. Üstelik 25 Mayıs'ta iki ordu arasında yapılan muharebeden sonra ağır yenilgi alan Ruslar'ın çekilmek zorunda kaldıklarını bildirmektedir. Yine Silistre önünde fazla vakit geçirmek istemeyen Diebiç'in General Roth'un kuvvetleri ile birleşip sadrazamın ordusuna ani bir baskın yaptıklarını fakat yine başarıya ulaşamadıkları, Kulefça yenilgisini ise tesadüfi bir cephane infilakı yüzünden Osmanlı ordusunda çıkan karışıklığa bağlamaktadır. Bkz. Iorga, *Osmanlı Tarihi*, çev; B.S.Baykal, Ankara,1948,s. 349.

⁴⁸ Ruslar Silistre'yi hem karadan hem de nehir yönünden kuşatma altına almışlardı. Ayrıca tabya ve hendekleri tahrip ederken toprak sürme usulüyle semt-i teshiri takrip etmiş ve kaleye 10 ayrı yerden lağım almışlardı. Bütün bu hazırlıklar kalenin düşmesinde etkili olmuştu. Ancak Türkler'in elinde bulunan toprakların hepsinin isti'malden kalmış olması ve kale burçlarından birine isabet etmiş olması da kalenin düşmesinde etkili olmuştu. Ruslar'ın iç kaleye giriş tarihi Lütfi'de 5 Temmuz 1829 olarak verilmektedir. Bkz: Lütfi, *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. II, s. 375.

⁴⁹ Bir süre sonra da Silistre eyaleti, Yerköyü muhafızı Ahmet Paşa'ya ve muahharen Niğbolu muhafızı Giritzade Mehmet Paşa'ya tevcih olunmuştur. Bkz: Lütfi, *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. II, s. 375.

Dobruca'nın kilidi niteliğindedir. İslimiye'ye gönderilen Osmanlı kuvvetleri de panik halinde dağılınca, ordudan kaçmalar yaygınlık kazanmıştı. Diebiç komutasındaki Rus kuvvetleri 21–23 Temmuz arasında hiçbir direnişle karşılaşmadan Balkanlar'ı aşmış, Yanbolu, Büyük Derbent yolu ile Tuna'nın sol sahilini takip ederek, Edirne'ye doğru yürümeye başlamıştı.⁵⁰ 20 Ağustos'ta da 25.000 asker ile çatışmadan Edirne'yi işgal etmişlerdi.⁵¹

Osmanlı-Rus savaşını sona erdiren antlaşma 14 Eylül 1829 tarihinde Edirne'de imzalanmıştı. Antlaşma ile Ruslar Balkanlar'da işgal ettikleri bütün yerleri geri verecekse de Osmanlı-Rus sınırı Tuna'ya çıkıyordu.⁵² Edirne Anlaşması'nın Silistre eyaletini ilgilendiren en önemli sonucu ise 10 milyon

⁵⁰ Turan, “1829 Edirne Antlaşması”, s. 118; Iorga, Sadrazam Reşit Paşa'nın görünüşe göre tehdit altına girmiş olan Şumnu'yu müdafaa etmek için son kalan kuvvetleri bir araya getirmekle meşgul olduğu esnada, Rus generalleri Roth ve Rüdiger'in 14–17 Temmuz günleri arasında Kamçik çayı boyunca Balkan dağlarını aştığını, Diebiç'in de Mesembria'yı almak amacıyla kendilerine katıldığını, Ruslar'ın önce Burgaz'a sonra da Aydos'a girdiklerini, burada İbrahim ve Mehmet Paşalar'ın taarruzlarının püskürtüklerini ve bu haber üzerine sadrazamın Şumnu'yu kendi bahtına terk edip Edirne'yi kurtarmak amacıyla Balkanlar'ı aşmak zorunda kaldığını; sonuçta da 12 Ağustos'ta sadrazam ile Ruslar'ın Selimiye'de karşılaştıklarını ve Osmanlı ordusunun enkaz haline geldiği bildirmektedir. Bkz: Iorga, *Osmanlı Tarihi*, s.350–351. Lütfi ise Silistre'nin düşmesinden sonra Balkanlar'ı açacağı anlaşılan Rus ordusunu durdurmak gayesi ile sadrazam Reşit Paşa'nın 24 saate kadar Edirne kaymakamına kaza dâhilinde ne kar ehl-i İslam var ise kaza ayanları ile birlikte yerine vekil bırakıp Aydos'a gelmesi için emir gönderdiğini yazmaktadır. Yine Dersa'adet'in hem Anadolu hem Rumeli'ye çıkardığı fermanlar ile herkesi Edirne'nin yardımına çağırıldığı bildirilmektedir. Bkz: Lütfi, *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. II, s. 376–377.

⁵¹ Betis, “1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve Edirne Antlaşması”, s. 710. Edirne'nin işgal tarihi, Iorga'da 19 Ağustos, bkz: *Osmanlı Tarihi* s. 351. Turan'da 22 Ağustos 1829 'dur. Bkz: Turan, “1829 Edirne Antlaşması”, s. 122.

⁵² Tuna'nın kolları arasındaki Yılan ve Serpentes adaları Ruslar'da kalacaktı. Barış anlaşmasında Osmanlı, Rumeli sınırı 2. ve 3. maddelerde Anadolu sınırı da 4. maddede düzenlenmiştir. Karantina amacıyla Tuna deltasının Ruslar'ın eline geçmiş olması Ruslar için küçük bir kazanç değildi. Çünkü hem izledikleri zayıf komşuyu yaşatma politikasına uygundu hem de Rusya'nın Tuna üzerinden yürütülen ticareti kontrol etmesine olanak veriyordu. Öyleki bu aynı zamanda Avusturya için çok değerli olan ticaret yolunu korumak ve deltayı ele geçirme politikasının başarısızlıkla sonuçlandığını da göstermekteydi. Bkz: Betis, “1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve Edirne Antlaşması”, s. 714. Anlaşmanın ayrıntıları için bkz: *Muabedat Mecmuası*, C. 4 s. 70 vd. Betis, Edirne görüşmelerinde Ruslar'ın takip ettikleri temel politika, öncelikle Rusya için avantajlı bir anlaşmadır, der. Çünkü Rusya'nın Osmanlı imparatorluğunu yok etmek ve İstanbul'u ele geçirmek gibi bir gayesi yoktu. Yaygın kabul görüş her ne kadar bundan çok uzak olsa bile zayıf komşu politikası Rus çıkarlarına daha uygundu. Bunun da anlamı küçük bile olsa stratejik ilhaklar ve Rusya'nın ticari ve siyasi haklarının genişletilmesi şeklinde değerlendirilmektedir. Bkz: Betis, “1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve Edirne Antlaşması”, s. 715.

Hollanda dükkası olarak belirlenen savaş tazminatı ile 1,5 milyonluk ticaret tazminatının ödeninceye kadar Silistre'nin ve prensliklerin Rus işgali altında kalacak olmasıydı. Üstelik bu işgal, Rusya'ya prensliklerin yönetimini kendi isteği doğrultusunda reforme etme yetkisini de veriyordu. Yine savaşın hemen başında işgal edilen İbrail ve hâlâ Osmanlıların elinde bulunan Yerköy Kaleleri yıkılarak Eflak arazisine verilecekti.⁵³

4-Silistre'nin İşgal Günleri ve II. Mahmut'un Bölgeye Gezisi

Savaş ve işgal yılları Rumeli'nin dolayısıyla da Silistre'nin sosyal, ekonomik yapısında önemli sonuçlar doğurmuştu. Ruslar ellerine geçirdikleri kaza ve köyleri istila etmekle kalmamış, aynı zamanda halkın zahire, araba, hayvan vb. eşyalarına da el koymuşlardı.⁵⁴ Üstelik savaş süresince toprakların boş bırakılmasının dışında sermaye yokluğu, çift ve çubuksuzluk ile tohumuzluk gibi sebeplerle ekim yapılamamıştı. Bu da tarıma dayalı bölge ekonomisinin olumsuz yönde etkilenmesine yol açmıştı. Aynı şekilde bölge ticareti de savaştan nasibini almıştı. Özellikle sağ kol güzergâhı üzerinden yani Karadeniz sahil şeridinden yapılan kereste, kömür ve odun nakliyatı geçici olarak durmuş ve bu malların fiyatlarında hissedilir şekilde yükselme olmuştu. Bu ekonomik çöküntünün sonucunda Samakovculuk nezareti dâhilindeki kazalar Varna, Silistre ve istilaya uğrayan diğer mahallerin sakinleri vergilerini dahi ödeyemez hale gelmişlerdi. Ancak savaşın ve istilanın bölge halkı üzerinde yaptığı asıl yıkıcı sonuç sosyal yapıda meydana gelmişti. Çünkü Rumeli'de yaşayan binlerce ailenin can endişesi ile mal ve mülklerini bırakıp göç etmeye başlamaları,

⁵³ Barış müzakereleri esnasında Türk murahhaslarına Meclis-i Şura kararınca iletilen mektupta, Ruslar'ın Eflak ve Boğdan'a yerleşmelerinin, Avrupa menfaatlerine uygun olmadığı ve bilhassa İngiltere'nin bunu kabul etmeyeceği anlatılmak istenmiş; en azından Ruslar isteklerinde ısrar edecek olurlarsa Eflak ve Boğdan'ın rehin olarak bırakılabileceği, fakat Ruslar'ın Tuna'nın beri tarafından, Silistre'den çekilmeleri gerektiğinin anlatılması istenmişti. Ancak Rus heyeti, Türkler'in bu istekleri karşısında açıkça Türkler'in söz verdikleri şeyleri yerine getirmediğini söyleyip, Osmanlılara emniyetlerinin olmadığını açıkça bildirmişlerdi. Üstelik Eflak ve Boğdan'ın kilidi niteliğinde bulunan Silistre'yi bırakamayacaklarını bildirmişlerdi. Yine İbrail ve Yerköy Kaleleri'nin yıkılarak Eflak arazisine bırakılması yönündeki Türk taleplerini bütün gayretlere rağmen kabul etmemişlerdi Bkz. Turan, "1829 Edirne Antlaşması", s.130–133; Iorga, *Osmanlı Tarihi*, s. 356.

⁵⁴ Örneğin Lofça, Beluna ve Selvi kazalarına bağlı köy ve nahiyelerden, her şeyin akçesini vereceğiz diyerek araba, hayvan ve zahirelerini gasbetmiş, yöre halkının dağlara çekilmelerine sebep olmuşlardır. Yine Gabrova'da 18 bin askerî n 4 gün boyunca yem, yiyecek temini kaza halkına yüklenmiş; giderken de halkın hayvanlarını, top ve diğer arabalarına koşarak çoğunun yolda telef olmalarına neden olmuşlardı. Keza Zıstovi halkı, Rus askerlerinin verdiği zayıttan dolayı orduya vermeleri gereken vergiyi ödeyememişlerdi. Ayrıntılar için bkz: U. Gülsoy, "1828–1829 Osmanlı-Rus savaşında Rumeli de Rus İşgaline Uğrayan Yerlerin Durumu" *Sultan II. Mahmut Reformları Sempozyumu Bildiriler*, 28–30 Haziran 1989, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, s. 21–35.

bölgenin demografik yapısını alt üst etmişti. Hatta denilebilir ki, 1828–1829 savaşı sosyal yapıda oluşturduğu bu değişim nedeniyle 93 savaşının bir provası niteliğinde olmuştu. Önemli olan bir başka husus da Ruslar'ın savaşın başından itibaren siyasi, askerî gerekçelerle işgal ettikleri bölgelerde yaşayan Bulgar ve Rum reayasının birçoğunu vatanlarından koparıp, zorunlu ve planlı bir şekilde Rusya'ya göç ettirmeleriydi.⁵⁵ Bölgede yaşayan Bulgar reayasının fikirleri de işgal günleri süresince Osmanlı Devleti aleyhine değiştirilmeye çalışılmıştı. Fakat Osmanlı Devleti göçürülen reayanın geride bıraktıkları menkul ve gayrimenkul mallarına el koymayıp, bunları kocabaşı ve çorbacıları vasıtasıyla muhafaza altına almış; hatta emanet suretiyle işletilen bu mülklerin işletme masrafları düşüldükten sonra kalan gelirleri döndükten sonra sahiplerine ödenmek üzere korunmuştu. Ayrıca geri dönen reaya, içinde buldukları güçlükler dikkate alınarak bir kaç yıl cizye vb. vergilerden muaf tutulmuştu. Örneğin Silistre bölgesinden Eflâk'a göç ettirilen Silistre Bulgarları'ndan 229 hane 1839–1840 yıllarında eski vatanlarına dönmek ve iskân edilmek üzere Osmanlı Devleti'ne müracaat etmişti. Verilen müsaadeye göre, bunlardan öncelikle 100 hanenin sonra da geri kalan 129 hanenin Silistre'ye geri dönmesine izin verilmiş ve üç yıl süre ile 229 hane cizye ve diğer örfi vergilerden de muaf tutulmuşlardı.⁵⁶

Savaş nedeniyle yaşanan zorunlu Müslüman göçü ise genellikle işgale uğramayan bölgelere doğru yönelen iç göç niteliğindedir. Örneğin Samokovcuk'a bağlı kazaların Müslüman halkı Zağra-i atik, Çırpan, Gümülcine ve Filibe yöresine yönlendirilirken, Dobruca yöresinden göç edenler Şumnu istikametine yerleştirilmişlerdir. Yine göç etmek zorunda kalanların bir kısmı Varna'dan gemilere bindirilerek İstanbul'un çeşitli mahallerine ve Eskişehir gibi çok uzak mahallere gönderilmişti.⁵⁷

Silistre'nin işgal günlerinin sona ermesinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Mısır sorunu nedeniyle 1833 yılında yapılan Hünkâr İskelesi Antlaşması ve 17 Ocak 1834 tarihinde imzalanan dostluk antlaşmasının önemli payı olmuştur. Çünkü 1834 antlaşması ile kalan 6 milyonluk savaş tazminatından 2 milyon indirim yapılması kararlaştırılmıştı. Nitekim bu gelişme sonucunda 1834'te Rus General Kiselev, 1836 yılında da Rus ordusu Silistre'yi boşaltmıştı.⁵⁸

⁵⁵ Rumeli'den göçe zorlanan reaya ve Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirler hakkında bkz: Gülsoy, 1828–1829 Osmanlı-Rus savaşında Rumeli de Rus İşgaline Uğrayan Yerlerin Durumu”, s. 25–35. Yine Ruslar'ın Doğu Anadolu ve İran'dan göçürdükleri Ermeni nüfusu hakkında bkz: K. Beydilli “1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler”, *TTK Belgeler*, XIII/17, Ankara, 1988, s. 383.

⁵⁶H. Şentürk, *Osmanlı Devletinde Bulgar Meselesi 1850–1875*, TTK, Ankara, 1992, s. 146-147.

⁵⁷ Gülsoy, “1828–1829 Osmanlı-Rus savaşında Rumeli de Rus İşgaline Uğrayan Yerlerin Durumu”, s. 22–24.

⁵⁸ Rus ordusu 1836 da Silistre'yi boşaltırken oradaki bütün toplarını ve cephanelerini de bölgede bırakarak çekilmiştir. Iorga, *Osmanlı Tarihi*, s. 378–379.

Zira devam eden dostane ilişki döneminde Padişah II. Mahmut, Avrupa vilayetlerine bir gezi düzenlemişti. Gezinin amaçlarından birisi de Ruslar'ın Tuna bölgesinde kurdukları karantina uygulamalarını incelemektir. Padişah 29 Nisan'da deniz yoluyla önce Varna'ya daha sonra da kara yolu ile Şumnu ve Rusçuk'a uğramıştı. Tuna Nehri boyunca seyahatini sürdüren II. Mahmut'a başta Moltke olmak üzere Prusyalı üç kurmay subay da eşlik etmişti. Padişah seyahati boyunca Avrupa Devletlerinin konsoloslarını, boyarları, piskoposları ile Eflak ve Buğdan yöneticilerini kabul edip hediyeler sunmuştu.⁵⁹

IV. 1853–1856 Kırım Savaşı'nda Silistre Eyaleti

Kırım Savaşı, Ekim 1853'te Ruslar'ın Eflak ve Buğdan'ı işgal etmesiyle fiilen Osmanlı-Rus savaşı olarak başlamıştı.⁶⁰ Ancak savaşa giden süreçte

⁵⁹ Iorga, Padişah'ı Rumlar'ın defne dalları ile Ermeniler'in kandiller ile karşıladıklarını piskoposların da yerlere kadar eğildiklerini, Eflak ve Boğdan Beyleri'nin de sakallarını kestiklerini ve Padişah'ın da kendilerine altın yakalar, tabakalar, şeref elbiseleri, kürk vb. değerli hediyeler verdiğini yazmaktadır. Iorga, *Osmanlı Tarihi* s. 386–388. Padişaha eşlik eden Moltke, *Türkiye Mektupları*, çev. H. Örs, İstanbul 1969, adlı eserinde bu seyahati ayrıntıları ile anlatmaktadır. Örneğin 21 Nisan'da eşref saatinin belirlenerek başlayan bu gezide Padişah'a 8000 kişilik bir maiyetin eşlik ettiğini, Varna'ya ulaşmadan önce fırtınaya yakalandığını, Şumnu'da Padişah'ın “*siz Ermeniler siz Yahudiler, hepiniñ Müslümanlar gibi Allah'ın kulu ve benim tebamsınız; dilleriniñ başka başkadır fakat hepiniñ kanunun ve irade-i şabanemin himayesindesiniñ size tarh edilen vergileri ödeyin bunların kullanılacakları maksatlar sizin emniyetiniñ ve sizin refahımızadır*” şeklinde hitap ettiğini ve sultanın reaya arasında kimsenin şikâyeti olup olmadığını ve kiliselerinin tamire ihtiyacı bulunup bulunmadığını sorduğunu yazar. Yine Padişah'ın beraberinde 2,5 milyon gulden para ve kıymetli eşya götürdüğünü ve bunları seyahati boyunca dağıttığı yazılmaktadır. Üstelik seyahatin güzergâhı boyunca kadınların kendisine verdiği dilekçeleri topladığı bildirilmektedir. Silistre'de de Eflak ve Buğdan prenslerinin kendisine 10 bin duka vermelerine karşın padişahın da onlara şeref kürkleri, enfiye kutuları ve şallar hediye ettiği not edilmiştir. Eyaletin merkezi niteliğinde bulunan Rusçuk'ta ise Padişah'ı Ağa Hüseyin Paşa'nın karşıladığı anlatılmaktadır. Moltke, *Türkiye Mektupları*, s.99- 101.

⁶⁰ Rus Dışişleri Bakanı Nesselrod 11 Haziran 1853 tarihinde bütün Rus elçiliklerine ve Büyük devletlere gönderdiği nota ile Eflak ve Boğdan'ı “*Bab-ı âli istediğimiz teminatı vermediği için onun yerine muvakkaten maddi teminat ikamesine mecbur olduk*” gerekçesi ile işgal edeceklerini bildirmiş; İngiliz-Fransız donanmaları da bunun üzerine 25 Haziran da Beşike Limanı'na gelmişti. Hemen sonrasında 3 Temmuz 1853 tarihinde Rus Generali Gorçakof, Purut'u geçerek Eflak-Boğdan'ı işgal etmişti. Bu durum fiilen Rusya'nın savaşa başladığını göstermekteydi. Buna karşılık Osmanlı Devleti 26–27 Eylül tarihinde toplanan Meclis-i Umumi'de oy birliği ile Rusya'ya savaş ilan etme kararı almıştı. Makam-ı fetvadın alınan fetva-i şerife sonrasında Padişah Abdülmecit de bu kararı 4 Ekim 1853 tarihinde onaylamıştı. Bunun üzerine Rumeli ordu komutanı Ömer Paşa da 14 Ekim 1853 tarihinde Rus komutan Gorçakof'a verdiği ultimatom ile Eflak ve Boğdan'ı 15 gün içinde boşaltmasını istemiş; Ruslar'ın bu isteği reddetmesi sonucu 23 Ekim 1853'te fiilen Osmanlı ordusu Ruslar'a karşı harekete geçmişti. İ. Hami Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul, 1966, C. 12, s. 78–79.

Rusya'nın 1 Ağustos 1853'te toplanan Viyana Konferansı'nın kararlarını kabul etmemesi, savaşın kapsamını ve boyutlarını değiştirmişti.⁶¹ Yine 30 Kasım 1853 günü Ruslar'ın Sinop'a yaptıkları baskın, Avrupa Devletlerinin ve kamuoylarının bu savaşa bakışlarının değişmesinde önemli rol oynamıştı.⁶² Bu nedenle bu savaş, gelişimi ve sonuçları itibarıyla bir Avrupa savaşı görünümü kazanmıştı. Nitekim 27 Şubat 1854 gününde Rusya'ya ortak bir nota veren İngiltere ve Fransa, 27 Mart 1854 tarihinde Rusya'ya savaş ilan etmişlerdi.⁶³ Değişen bu koşullar içinde Rusya Balkanlara ajan gönderip, Epir ve Teselya'da ayaklanma çıkarmak istemişse de Fransız donanması Yunanistan'ı ablukaya almıştı.

1-Tuna Cephesi

Tuna cephesinde Ekim 1853'ten itibaren çatışmalar başlamıştı. Özellikle Ömer Paşa, Ruslar'ın hazırlıklarından haberdar olduğu için Kalafat'ı işgal ederek tahkime başlamıştı. Ruslar'ı şaşırtmak için Tutrakın ve Oltaniçe'ye asker de sevk etmişti. Bu yüzden Rus ordusunun Oltaniçe'ye yaptığı taarruz başarısızlıkla sonuçlanmıştı⁶⁴. Üstelik 17 Nisan 1854'te Kalafat'ta Rus kuvvetlerine büyük

⁶¹ Viyana Konferansı İngiltere, Fransa, Avusturya ve Prusya'nın katılımı ile toplanmıştı. Rusya konferansa davet edilmiş ise de katılmamıştı. Konferans, Ortodoks tebaa hakkında Küçük Kaynarca ve Edirne Antlaşması'nın almış olduğu taahhütlerin sadece Rusya'ya karşı değil bütün Avrupa devletlerine karşı alınmış taahhütler olduğunu Osmanlı Devleti'ne kabul ettirme kararını almıştı. Rusya bu kararları ancak Osmanlı Devleti kabul ederse kabul edeceğini açıklamıştı. Osmanlı Devleti ise son derece belirsiz koşullar içeren bu kararları kabul etmemişti. Zira Rus Başbakanı Nesselrode 7 Eylül 1853'te Viyana notası kararlarının, bu hakkı Rusya'ya verdiğini zaten ilan etmişti. Çünkü Rusya'nın gerçek niyeti İngiliz-Fransız yakınlaşması karşısında yeniden Doğu bloğunu canlandırabilmektir. Bu amaçla Avusturya İmparatoru ile Rus Çarı Olmütz de görüşmüşlerdi. Fakat bu görüşme Rusya için olumlu sonuçlar doğurmayacaktı. Çünkü Rusya Viyana kararlarının kendi çıkarları doğrultusunda yeniden yürürlüğe girmesini isterken Avusturya Rusya'nın Tuna'ya inmesini istemiyordu. Zira İngiltere de Avusturya, Rus yakınlaşmasından korktuğu için Boğazlar'a donanmasını göndermişti. Nitekim Fransa, İngiltere'yi takip etmişti. Prusya ve Avusturya da tarafsızlıklarını ilan etmişlerdi. Ayrıntılar için bkz: Anderson, *Doğu Sorunu 1774-1923*, s. 148-151.

⁶² Sinop baskını, taif vapuru dışında, 7 fırkateyn 3 korvet ve bir vapurdan oluşan Türk filosunun fırtına nedeniyle sığındığı Sinop Limanı'nda Amiral Nehimof tarafından yok edilmesidir. Baskında Ruslar Sinop şehrinin birçok mahallesini de yaktıklarından 4000 kişinin ölümüne sebep olmuşlardı. Olay İngiliz kamuoyunda "Sinop katliamı" olarak algılanmış; Rus aleyhtarı tepkilerin güçlenmesine yol açmıştı. Zira III. Napolyon Karadeniz'den Rus donanmasının temizlenmesini İngiltere'ye teklif etti. Bkz; *Vak'ânüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, (yay. Haz. Münir Aktepe), C. 9, İstanbul, 1989, s. 92-93.

⁶³ İngiliz-Fransız notası, Rusya'nın Eflak Boğdan'dan çekilmesini, Ortodoks tebaa üzerindeki Osmanlı padişahının tüm yetkilerini tanımaması ve Ortodoks tebaa üzerindeki koruyuculuk iddiasından vazgeçmesini kapsamaktaydı. Bkz; Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 241.

⁶⁴ 5 Kasım 1853 tarihinde Ruslar'ın 20 tabur piyade, 3 alay süvari, 1 alay Kazak atlısı ile 32 kıta piyade ve süvari topları ile başlattıkları taarruza Ferikan-ı kiramdan Ahmet

zayıf verdirilmişti. Zira “Çatana muzafferiyeti” denilen bu zafer üzerine Ruslar Küçük Eflak bölgesini boşaltmak zorunda kalmışlardı.⁶⁵

Ancak Ocak 1854'te genel saldırıya geçen Ruslar Kalas, İbrail ve İsmail'i alıp, Tuna'yı geçmişlerdi. Dobruca'yı da ele geçirip, Mayıs ayında Silistre'yi kuşattmışlardı.⁶⁶ Stratejik bir mevki olan Silistre Kalesi'nin kuşatmasını bizzat yeni komutan Paskieviç yönetmekteydi. Ayrıca Rus General Shilder sol taraftan, General Luders de sağ taraftan/sahilden kuşatmaya destek olmaktaydı. Rus ordusunun sayısı 80.000 kişi idi.⁶⁷ Yalnız savaş öncesinde Prusyalı subay Bluhme tarafından Silistre Kalesi tahkim edilmişti. Bu nedenle 9 Haziran'a kadar süren Rus hücumları Mir-i miranlık rütbesi verilerek Silistre kaymakamlığına getirilen Silistre ayanlarından İbrahim Paşa'nın gayretleri ve Türk komutanı Topçu Feriki Osman Paşa ile maiyetindeki Prusyalı Albay Grach'ında yardımları sayesinde boşa çıkarılmıştı.⁶⁸ Bunun üzerine Paskevieç komutanlık görevinden alınarak yerine eski komutan Gorçakof tekrar getirilmişti. 13 Haziran'da Rus ordusu yeniden genel bir hücumla başlamıştı. Mecideye tabyası civarında cereyan eden çarpışmalar esnasında kaleden çıkan Türk askerleri Rus hücumlarını geri püskürtmüştü. Zira 15 Haziran'a kadar devam eden Türk saldırısı karşısında Ruslar muhasarayı kaldırarak Rahova kasabasına, 25 Haziran'da da Tuna sahilinden kuşatmaya destek olan Rus filosu

Mustafa, Liva Halit, İsmail ve Necati Paşalar'ın komutası altında karşılık verildi. Türkler'in 18 şehit ile 83 yaralı; Ruslar'ın da 1000 kadar “karib küşeleri” ile onun iki misli yarası olmuştur. Bkz: Lütfi, *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. 9, s. 89–90; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, s. 80.

⁶⁵ Lütfi, *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. 9, s. 90; Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, s. 85. Kalafat muharebeleri Çatana bölgesinde Ömer Paşa'nın kurmay başkanı Ferik Nazır Ahmet Paşa komutasında kazanılmıştır. 5 Ocak'ta yapılan ilk püskürtme hareketinden sonra Ruslar tekrar taarruza başlasalar da sonuç alamamışlardı. Bozulan Rus ordusu Bükreş'e çekilirken Rus başkomutanı Gorçekov'da görevinden alınmıştı. Yerine 1828–29 Savaşı'nda Şark Ordusu Komutanlığını yürüten Paskievic getirilmişti. Ö. Yeniçeri, “Kırım Savaşı, Islahat Fermanı, Paris Barış Antlaşması” *Türkler*, C. 12, s. 846.

⁶⁶ Iorga, Ruslar'ın Şubat'ta Yerköy (Girurgiu)'e girdiklerini, Mart'ta Silistre'yi kuşattıklarını fakat gerek kale önünde gerekse Tuna'nın öte tarafında mağlup edildiklerini, 1 Nisan'da Kalas, Tulça ve İbrail'e saldırdıklarını hemen sonrasında da Gorçakof ve Lüders komutasında İsakçı, Maçin ve Hırsova'yı aldıklarını yazmaktadır. Bkz. Iorga, *Osmanlı Tarihi*, s. 474.

⁶⁷ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, s. 85.

⁶⁸ Lütfi, *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. 9, s. 92; Ancak Ö. Yeniçeri, Mayıs ayında yapılan Ruslar'ın Silistre kuşatmasında Türkler'in sert bir savunma yapmış olsalar da Rus kuvvetlerinin Silistre'yi alma başarısını gösterdiklerini yazmaktadır. Üstelik Tuna'nın güneyine tamamen sahip olan Rusya'ya karşı, Avusturya'nın ultimatome verdiği yazmaktadır. Bkz: Yeniçeri, “Kırım Savaşı, Islahat Fermanı, Paris Barış Antlaşması”, s. 848.

Kalas'a çekilmişti. Böylece Silistre kuşatması tamamen kaldırılmış oluyordu.⁶⁹ Nitekim Silistre kaymakamı İbrahim Paşa 30 Eylül 1854 tarihinde gönderdiği şukka ile Babadağı'nda bulunan Ruslar'ın 20 Eylül'de Tulça bölgesine çekilmekte olduğunu kendilerinin de asakir-i muvazzaf ile Hırsova'ya hareket edeceklerini bildirmişti.⁷⁰

Tuna cephesinde devam eden çarpışmalarda Ruslar Çar'ın isteği doğrultusunda Eflak, Bükreş ve Oltanice'yi tekrar işgal etmişti. 8 Temmuz'da Yerköy'de yapılan muharebede bir kez daha mağlup olan Ruslar, Buğdan'a çekilmek zorunda kalmıştı.⁷¹ Durum bu vaziyette iken Avusturya da 3 Haziran 1854 tarihinde Rusya'ya bir nota vererek Eflak ve Buğdan'ın boşaltılmasını istemişti.⁷² Zira 14 Haziran 1854 tarihinde Osmanlı Devleti ile İstanbul Boyacıköy'de askerî bir ittifak antlaşması yapmıştı. Bu arada 31 Mart 1854'te Gelibolu'ya çıkan 6000 İngiliz ve 2000 Fransız kuvveti, gemilerle 24 Mayıs 1854'te Varna'ya naklolunmuştu.⁷³ Ancak Tuna cephesinde savaş yapma imkânı kalmadığından müttefik kuvvetleri Kırım'da yeni bir cephe açmaya karar vermişlerdi.⁷⁴ Nitekim 14 Eylül 1854'te Varna'dan deniz yoluyla Kırım'a sevk edilmişlerdi. Hemen sonrasında Şumnu'da bulunan Ömer Paşa önemli miktarda asker ve mühimmat ile beraber Varna'dan Kırım'a hareket etmişti.⁷⁵

⁶⁹Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, s. 86; Iorga, *Osmanlı Tarihi*, s. 475; Muharebe sona erdikten sonra darphane tarafından hazırlanan nişanlar Rumeli ordusu hümayununda görev yapanlara verilmiştir. *BOA, İ. DH*, 20078, 17 M 1271,

⁷⁰ *BOA, İ. DH*. 19632.

⁷¹ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, s. 86–87.

⁷² Çar, Avusturya'nın notasına Boyacıköy Antlaşması'nın yapılmasından birkaç gün sonra cevap vermişti. 26 Haziran'dan itibaren Rus kuvvetleri prensliklerden çekilmeye başlamış olsa da çekilme işlemi Ağustos ayına kadar devam etmiş; 22 Ağustos 1854 tarihinde Ömer Paşa başkomutan sıfatı ile Bükreş'e girmişti. Bkz: Iorga, *Osmanlı Tarihi*, s. 476.

⁷³ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, s. 85; İngiltere ve Fransa'ya göre Rusya'yı yenmek için onu, vücudunun kenarından değil kalbinden vurmak gerekiyordu. Ve kalbi de Tuna idi. Hızlı ve kesin sonuç almak için bu şarttı. Bu şart için de Avusturya'nın savaşa girmesi gerekiyordu Fakat Avusturya'nın Prusya'nın arkasından gelmeden savaşmayacağını bildirmesi, Prusya'nın da Germen konfederasyonunu ileri sürerek savaşa girmemesi cephenin değiştirilmesine neden olmuştu. Bkz: Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 242–243.

⁷⁴ İngiltere ve Fransa, Baltık Denizi'nden yeni bir cephe açmayı düşünse de buna cesaret edememişti. Çünkü gerek İsveç gerekse Prusya tarafsız kalmakta ısrar etmişti. Onlar da "Rus ayısının bir gözünü oymak için" cepheyi Kırım'dan açmışlardı. Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 244.

⁷⁵ Ömer Paşa'ya Kırım'da memuriyetini eda ve icrası konusundaki Padişah'ın Hatt-ı hümayununu, hariciye müsteşarı Mahmut Bey getirmişti. Kendisinden boşalan Rumeli Ordu Komutanlığına da Anadolu Ordu Müşiri olan İsmail Paşa atanmıştı. Lütfi, *Vak'aniş Abmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. 9, s. 108. Söz konusu olan Hatt-ı hümayun ve emr-i âli için bkz. Lütfi, C. 9, s. 217–220.

2- Kırım Cephesi

Kırım cephesi, tesadüfi olarak seçilmemişti. Çünkü Kırım, Ruslar'ın Boğazlar'ı zorlayabilecek, Akdeniz'e inmesini sağlayabilecek kara ve deniz kuvvetlerinin üstlendiği önemli bir yerdi. Bu nedenle bu savaşın esas cephesinin burası olduğunu söylemeliyiz. Ya da daha doğru bir ifade ile müttefik kuvvetleri ve Rusya arasındaki esas mücadele Kırım'da geçmiştir, diyebiliriz. Çünkü zaten müttefik kuvvetleri savaşa girdiğinde Tuna cephesinde savaş sona ermişti. Doğu cephesi de diğer Rus-Osmanlı savaşlarında olduğu gibi daha çok ikili bir mücadele şeklinde cereyan etmişti.

Kırım cephesinde müttefiklerin öncelikli hedefi, Sivastopol'u ele geçirmektir. Nihayet 25 Eylül 1854 tarihinde başlayan Sivastopol kuşatması yaklaşık bir yıl sonra 19 Eylül 1855'te Sivastopol'un ele geçirilmesi ile sona ermişti. 25 Şubat 1856 tarihinde başlayan Paris Kongresi 30 Mart 1856 tarihinde imzalanmıştı. Böylece yüz binlerce asker'in on binlerce kilometre uzaktan, her türlü mühimmatıyla Kırım'a taşınması gibi özelliklerinin dışında, zırhlı-buharlı gemilerden oluşan donanma faaliyetleri, askerî amaçla inşa edilen demiryolları ve telgraf hatlarının çekilmesi gibi modernleşme sürecine katkı yapan çok yönlü bir savaş sona ermiş oluyordu.⁷⁶

Bu savaşın Silistre bölgesini ilgilendiren en önemli sonuçları ise Tuna ağzında bulunan adaların Osmanlıya verilmesi,⁷⁷ Tunanın serbest ticarete açılması, seyr ü seferi kontrol için uluslararası komisyon oluşturulması ve Eflak ve Buğdan'ın iç işlerinde özerk hale gelmesi sayılabilir. Kısacası Küçük Kaynarca'dan beri bölge üzerinde siyasi ve ticari etkinliğini artıran Rusya bu haklarını yitirmişti. Yine savaş esnasında bölgeye çekilen telgraf hattı savaşın bir eseri olarak karşımıza çıkmaktaydı.⁷⁸ Ayrıca, Silistre kuşatması sırasında halkın göstermiş olduğu gayret ve yardımlarından dolayı kendilerine 3000 kuruş tutarında atıye-i seniyye ihsan buyrulmuştu. Vidin eyaletinin 1855 yılı cizye hâsılatı fazlasından karşılanması uygun görülen bu meblağ Silistre kaymakamı, müftü, naip, mahalle imamları, muhtarları ve kocabaşları marifeti ile halka taksim edilmişti. Şöyleki şehid olanların tamamına, yaralıların ise “*derece-i zaruret ihtiyaçları*” oranında dağıtılması kararlaştırılmıştı. Yine evleri hasar görenlere,

⁷⁶ 28 ay süren bu savaş Osmanlı Devleti'ne 7 milyon lirete mal olmuştu. Bunun 3 milyonu istikraz akçesinden 4 milyonu kaimeden ve i'ane-i cihadiyeden karşılanmıştı. Lütfi, *Vak'ânivis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C. 9, s. 117. Ayrıca tarih yazımında Kırım Savaşı'nın ele alınışı hakkında bkz: David M. Goldfrank “Osmanlı İmparatorluğu ve Kırım savaşının Çıkış nedeni: Kaynaklar ve Stratejiler” *Türkler*, çev. M. Çufalı, C12, s. 826–839.

⁷⁷ Tuna ağzındaki kalelerin Osmanlıya teslimi Paris Barışı ile değil 19 Haziran 1857 tarihinde Osmanlı, İngiltere, Prusya, Avusturya, Fransa, Sardunya ve Rusya ile yapılan yeni bir antlaşma ile olmuştur. Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, s. 100.

⁷⁸ Aynı zamanda Osmanlı imparatorluğunda ilk çekilen telgraf hattı olma özelliğini de taşıyan bu hat, önce İstanbul-Varna arasına, sonra da Varna'dan Kırım'daki Balaklava'ya kadar uzatılmıştır. Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, s. 111.

evlerinin kıymeti ve hasarın niteliğine göre dağıtılması planlanmıştı. Silistre sancağındaki fakir fukaraya ödenecek miktarın tespitinde ise mahalle imam ve muhtarlarından durumları hakkında bilgi toplamak hedeflenmişti. Özellikle de çok fakir olanların hanelerinde ne kadar tamire ihtiyaç varsa tamamının karşılanması, iş gücü muktedir olanların yarı masrafı ve onlara kıyasla hal ve kudretler daha elverişli olanların üçte bir ya da dörtte bir masraflarının karşılanması uygun görülmüştü.⁷⁹ Fakat Ruslar'ın Silistre Kalesi'ni kuşatması esnasında gerek İç Kale gerekse civar köylerde yaşayan halkın çok zarar görmesi ve köylerini terk etmesi üzerine bölgede ziraat yapılamamıştı. Bu nedenle İsmail Paşa 22 Aralık 1856 tarihinde gönderdiği tezkere ile halka seniye-i atıyye verilmesine rağmen ziraatte kullanılmak üzere yeniden yardım yapılması talebinde bulunmuştu. Bu konuda 3 Mart 1856'da Meclis-i Vala'da alınan karar gereğince, İstanbul kilesi ile 2000 kile buğdayın Vidin'deki orduya hümayunun zahiresinden ayrılarak, bölgeye gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Bu zahirenin halka taksim edilmesi ile de Kaymakam İbrahim Paşa ile Memleket Meclisi görevlendirilmişti.⁸⁰

V. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında Silistre Eyaleti

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, 1875'ten itibaren başlayan Balkan karışıklıklarının Avrupa diplomasisinin de işe karışımı ile meydana getirdiği gelişmelerin bir sonucuydu.⁸¹ 1875 yılında çıkan Balkan karışıklıklarının arkasında ise yeni bir faktör belirlemeye başlamıştır ki bu, Panslavizm hareketi ve bu hareketin Rusya'nın yayılmacı politikasının bir aleti haline gelmesiydi.⁸²

1-İzlenen Savaş Stratejileri

Savaş, 23 Nisan 1877'de İstanbul'daki Rus elçiliğinin Hariciye Nezareti'ne diplomatik ilişkilerin kesildiğine dair bir nota vermesi ile resmen yeni bir

⁷⁹ BOA, İ MVL, 13843.

⁸⁰ BOA, İ MVL, 15218.

⁸¹ 1875 yılında çıkan Hersek İsyanı, 1876'da Filibe'de patlak veren ayaklanma, hemen sonrasında yaşanan Selanik olayı ve Fransa, Almanya, Rusya, İtalya ve Avusturya devletlerinin donanmalarını Selanik önlerine göndermesi ve Rusya'nın öncülüğünde Berlin'de toplanan Bismarck, Andrassy ve GorçekoF'un 13 Mayıs'ta Osmanlı Devleti'ne tebliğ ettikleri Berlin memorandumuna İtalya ve Fransa'nın da katılımı ile Osmanlı Devleti'nin egemenliğinin tartışılır hale gelmesi, beraberinde İstanbul'da meydana gelen olaylar ile Ruslar'ın kışkırtması ve öncülüğü ile çıkan Sırbistan ve Karadağ ile başlayan çatışmalar esnasında Reichstadt Antlaşması ile Avusturya ve Rusya'nın Balkanlar'ı sözlü olarak paylaşılmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin Sırp, Karadağ ve Bulgar isyanlarını bastırması ve sonrasında toplanan İstanbul Konferansı 1877-78 Savaşı öncesinde yaşanan karışıklıklardandır. Bu olayların ayrıntısı için bkz: M. Celaleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat*, (Yay. Haz. İ. Miroğlu), İstanbul, 1983.

⁸² "Panslavizm" deyimi özellikle 1870'den itibaren Batı Avrupa siyasal çevrelerinde kullanılmaya başlamış olan, Rusya'nın önderliği altında bütün Slav kavimlerinin siyasal dayanışmasını sağlamaya yönelik bir harekettir. Bkz Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 489.

Osmanlı-Rus savaşı olarak başlamıştı.⁸³ Ancak 22 Mayıs 1877 tarihinde önce Eflak ve Buğdan'ın hemen sonrasında da Sırbistan ve Karadağ'ın da Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiş olması savaşın boyutlarını değiştirmişti.⁸⁴ Çünkü her ne kadar bu savaş diğer Osmanlı-Rus savaşlarında olduğu gibi Kafkas ve Balkanlar olmak üzere iki cephede başlamış ise de Balkan cephesi neredeyse tüm Balkan coğrafyasını etkileyecek şekilde geniş bir alana yayılmak durumunda kalmıştı. Zaten Ruslar'ın izledikleri klasik savaş stratejilerini değiştirmiş olması da bunun bir göstergesiydi. Şöyleki bu savaşta Rus askerî otoriteleri bu kez asıl kuvvetleri ile kaleleri kuşatmadan, kalelerin batısından ve Tuna'nın daha zayıf

⁸³ Rusya savaş ilanının gerekçesini Gorçakof'un Avrupa Devletlerine gönderdiği muhtıra ile açıklamıştır. Buna göre Osmanlı Devleti'nin bütün tekliflerini reddetmesi ve reformlara yanaşmamış olması, savaşın Rusya açısından ilan gerekçeleri idi. Aynı zamanda da Rusya'nın bu hareketinin diğer devletlerin görüşüne de uygun düştüğü iddiasında bulunmuştu. Rusya'nın bu muhtırasına Lord Derby 2 Mayıs ve 6 Mayıs'ta verdiği karşılıklar ile Rusya'nın bu hareketini onaylamadığını bildirerek protesto etmişti. Ancak aynı zamanda İngiltere'nin tarafsız kalacağını Osmanlı Devleti'nin de kendisinden yardım beklememesini istemişti. Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 516–517. Goçakof'un ve Lord Derby'nin muhtıra metinleri Çar'ın savaş ilanına dair beyannamesi ile Padişah'ın kumandanlara gönderdiği telgrafın suretleri için bkz: M. Celaleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat*, s. 325–329.

⁸⁴ Rusya, Eflak ve Boğdan (Romanya) ile 16 Nisan 1877'de ittifak antlaşması imzalamıştı. Bu antlaşma uyarınca Rusya, Romanya'nın topraklarından serbetçe geçme ve demiryollarını denetleme hakkını elde etmişti. Osmanlı Devleti bu antlaşmadan haberdar olunca Romanya'ya 8 Mayıs'ta savaş ilan etmişti. Buna karşılık Romanya önce 21 Mayıs'ta bağımsızlığını sonra da 22 Mayıs'ta Osmanlıya savaş ilan etmişti. Bkz: Anderson, *Doğu Sorunu 1774–1923*, s. 209; Sırbistan ve Karadağ'ın savaş ilanı sonrasında Yunanistan, Rusya'nın yanında savaşa girmek istese de İngiltere'nin baskısı üzerine buna cesaret edememişti. Bkz: Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 518. Ancak, Plevne'nin kuşatmasında başarısız oluncaya kadar Balkan devletlerinin savaşa fiilen girmesini Rusya istememişti. Sırbistan'a tarafsız kalması öğütlenmiş, Yunanistan'ın ittifak önerileri kabul edilmemiş, Romanya'ya da sadece Rus iletişim hatlarını koruma görevi verilmişti. Ama Plevne'de başarısız olunca Sırbistan'dan savaşa girmesi talep edilmiş; Rumenler'in de bir an önce Tuna'yı geçmesi istenmişti. Bkz: Anderson, *Doğu Sorunu 1774–1923*, s. 211–212. Balkanlar'da Rusya için en kritik ülke Balkanlar'da etkinliğini artırmak için her türlü fırsatı kullanan Avusturya-Macaristan'dı. Ancak iki ülke arasında 18 Mart'ta imzalanan sözleşme ile Avusturya tarafsız kalacağını bildirmişti. Bunun karşılığında Rusya'nın Tuna'nın güneyindeki hiçbir toprağı işgal etmemesi, İstanbul'a dokunmaması, Eflak Buğdan'ın toprak bütünlüğüne saygı göstermesi, Slav Devleti kurma girişiminde bulunmaması, askerî harekât için Sırp topraklarına asker geçirmemesi, Bulgaristan'ı ne Rus ne de Avusturyalı bir prensin yönetmemesi gibi isteklerde bulunmuştu. Bkz: Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 518. Anderson Rusya'nın Avusturya ile bu şekilde bir antlaşma yapmasını Balkanlar'da korkulacak tek ülke olarak gördüğü Avusturya'nın bertaraf edilmesi olarak yorumlamaktadır. Aynı zamanda Bosna Hersek'i işgal etme hakkına sahip olan Avusturya'nın Rusya tarafından satın alındığı şeklinde değerlendirme yapmaktadır. Bkz: Anderson, *Doğu Sorunu 1774–1923*, s. 209.

tutulan kısmından geçmeyi planlamışlardı. Bu kararı vermedeki düşünceleri Türkler tarafından kuvvetle tutulan ve oldukça iyi tahkim edilmiş kaleleri bertaraf etmek, savaşa Ruslar'ın yanında katılmayı düşünen Sırp kuvvetlerine nispeten yakın olmak, sıcak savaşın devam ettiği Karadağ kuvvetleri ile çarpışan Türk kuvvetlerinin Bulgaristan ile irtibatını kesmekti. Böylece Tuna Nehri'nden sonra Türk ordusu için ikinci savunma hattı niteliğinde olan Balkan geçitlerini en kısa yoldan ele geçirip, kaleler bölgesini kuşatma çemberi içine alıp, Türkler'in moralini iyice çökertmeyi istemekteydiler. Ayrıca Balkan geçitlerini ele geçirdikten sonra Yunanistan'ın baş kaldırmasını sağlamak ve kısa zamanda kazanılacak bu avantajlar sayesinde Avrupa devletlerini özellikle de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu Rusya lehinde etkilemeyi amaçlamışlardı.⁸⁵

Ancak Rus ordularının Osmanlı topraklarında ilerlemesi çok hızlı gerçekleşmiyordu. Tuna Nehri'ni bile ancak Haziran sonunda geçebilmişlerdi. Bunda nispeten iyi donatılmış Osmanlı ordusunun da payı vardı. Çünkü ordunun eskisine nazaran çok daha iyi tüfekleri ve mükemmel krup silahları vardı. Abdülaziz devrinde kurulan Osmanlı donanması da Karadeniz'de hâkimiyet kurabilmekteydi. Yalnız birbirlerine kişisel düşmanlık besleyen orta karar kumandanlar ve hepsinin ötesinde alt kademedeki görevlilerin çok kötü olması bu avantajları sıfırlamanın ötesinde bir etki yaratmıyordu.⁸⁶

⁸⁵Süer, *1877–1878 Osmanlı Rus Harbi, Rumeli Cephesi*, Ankara 1993, s. 81, Muharebelerin başlamasından 3 ay önce Avusturya gazetelerinde yayımlanan Balkanlar'da uygulanması düşünülen 6 farklı yöntem ise şöyleydi: Birincisi, İbrail'den geçilirse Dobruca ovasından Pravadi yolu ile Varna'ya, ikincisi Silistre'den Şumnu'ya üçüncüsü Rasova'dan (Rahova) İsker Nehri vadisine, dördüncüsü Rusçuktan Kazan yolu ile Karın-Abat'a yahut Rusçuk'tan Şumnu'ya ve Varna'ya, beşincisi Niğbolu ve Zıştovi'den geçerek Kızanlık'a, altıncısı Vidin'den Berkofça'ya giden yollardı. Ancak bu hareket hatlarının her biri Balkan sıradağlarının bir geçidine varmaktaydı ve bu geçitlerin de her biri Şumnu ve Varna Kaleleri'yle tehdit edilebilir veya tamamen kapatılabilirdi. Zaten Ruslar da öncelikle Küçük Eflâk'tan savaşmadan geçip oradan Niş, Sofya tarafını işgal ederek Büyük Balkanlar'ın arkasından dolaşıp bu şekilde Tuna'da bekleyen Osmanlı ordusunu hareketsiz bırakıp İstanbul'a yürümek istese bile Avusturya bu hareketin kendi topraklarına yansiyacağını iddia ederek itiraz etmiştir. Bkz: M. Celaleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat*, s. 293.

⁸⁶ Anderson, *Doğu Sorunu 1774–1923*, s. 210; Rus ordusu savaş başladığında 150 tabur piyade 234 alay süvari ve 96 batarya sahra topu mevcuttu. Toplam kuvveti de 250 bin civarında idi. Ayrıca iki kol orduya bölünmüş Romanya kuvvetleri de yardım için hazırды. Bkz: : M. Celaleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat*, s. 291, Buna karşılık Osmanlı ordusu Tuna ve doğudaki birlikler 278 bin İstanbul'da ki ihtiyat gücüyle birlikte 298 bine ulaşıyordu. Fakat Muvazzaf asker sayısı ortalama 80 bin kişiydi. Durum böyle iken redif askerlerinin de silâhlarına alınması kararlaştırılmıştı. Ancak bunların celbi ve silahlandırılması uzun zamanı gerektiriyordu. Üstelik çeşitli külfetleri ve zorlukları vardı. Redif subaylarının çoğu da savaş tekniğine vakıf değildi. Bununla beraber Serasker Redif Paşa bu askerleri kuvvetli ve mükemmel olarak adetmekteydi. Oysaki Dobruca, Silistre Rusçuk, Vidin, Şumnu, Tırnova, Gabrova, Varna, Edirne, Niş ve Sofya'da 186. 500 olmak üzere toplam tüm imparatorlukta ki erat sayısı ise 490. 300 idi. Fakat İstanbul'dan

Zaten Serdar-ı Ekrem Müşir Abdülkerim Paşa, Ruslar'ın kalelere kuşatmadan ilerleyeceğini tahmin etmemişti. Bundan dolayı da Tuna Nehri'ni ve kaleleri asıl müdafaa hattı olarak belirlemişti. Savaş süresince de insiyatifi sürekli olarak düşmana vermiş, düşmanın hareket tarzına göre bir savunma stratejisi uygulamayı tercih etmişti. Örneğin savaş Silistre ve Rusçuk Kaleleri'nin batısına doğru yayılınca Tuna Nehri'ni bu koşullar içinde ellerindeki kuvvetlerle müdafaa edemeyeceğine karar verip, nehri geçip Balkan geçitlerine doğru ilerleyen Rus ordularının yanlardan vurulması fikrini benimsemişti. Fakat bu fikrini de hiçbir zaman uygulamaya geçirmemişti. Hâlbuki Karadeniz'den itibaren Köstence, Mecidiye, Boğazköy, Silistre, Tutrakan, Rusçuk hattı oldukça kuvvetli müdafaa mevzileriydi.⁸⁷ Yine Kalfat'a asker geçirilmesinden kaçınılmış, Dobruca'nın muhafazası sadece Tuna'da bulunan zırhlı dubalara bırakılmış, Ruslar'ın ikmal yolu olarak kullandıkları Seret Köprüsü yıkılmamıştı. Oysaki Dobruca bölgesi denizden korunmaya alınıp, Dobruca'nın hayvan yatağı olmasından da istifade ederek eli silah tutan halkın savunmaya yardımcı olması sağlanabilirdi. Belki bu şekilde Dobruca'da bulunan Müslüman halkın korku ve dehşete düşerek evlerini mülklerini terk etmesi engellenebilirdi Çünkü Kazak süvarilerinin kılavuzluğunda Maçın bölgesine hücum eden Rus kuvvetleri önce Maçın'ın bütün köylerini, sonra Osmanlı askerleri tarafından boşaltılan kalesini ve kasabasını zapt etmişlerdi. Kısa sürede Osmanlı kuvvetlerinin de Tulça, İsakçı mevkiilerini terk ederek Hırsova'ya çekilmiş olmaları tüm Dobruca'nın Ruslar tarafından işgalini olanaklı hale getirmişti. Üstelik bu şekilde Varna ve

Tuna'ya gerekse Anadolu'ya sevk olunan birlikler dağınıktı. Hatta alay, fırka, kolordu düzeneğine riayet olunmamaktaydı. Üstelik cephelere gönderilen askerlerin kayıtları tutulmadığı için taburların mevcut asker sayısı bilinmemekteydi. Bu suretle bu askerlerin teşkilatlandırılmaları ve düşmana hücumları ayrı birer dert olmasının yanında cephane vb. mühimmatın nakil araçların yetersiz olması ayrı bir sorundu. Üstelik Bulgar isyanı esnasında nakliye hizmetleri sırasında ordunun bütün mühimmatını öğrendiklerinden düşmana casusluk yapabilmekteydiler. Bkz: M. Celaleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat*, s.294–297. Savaş başlayınca asker sayısının yetersiz olduğu anlaşılmış ve Serasker Redif Paşa'nın 200 bin ihtiyat askeri nin toplanması gündeme gelmişti. İlginç olan hazırlanan raporda İstanbul'dan ve Müslüman olmayan tüm tebanın da kur'a usulüyle askere alınması teklif edilmesiydi. Bu karar karşısında görüş bildirenler olsa da Hristiyanlardan da asker alınmasını Padişapta tasvip eder ancak cemaat liderleri savaşta Hristiyanların kıydırılması isteniyor şeklinde dedikoduların çıkabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bkz: M. Celaleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat*, s. 303–304.

⁸⁷ Süer, *1877–1878 Osmanlı Rus Harbi, Rumeli Cephesi*, s. 82. Aleko Paşa savaş ilanından 4–5 gün öncesinde gönderdiği raporda Varna, Silistre, Rusçuk ve Şumnu'nun teşkil ettiği sahada büyük bir ordu hazırlanması ve bu ordunun sağ kanadını teşkil etmek üzere Köstence ile Boğazköy arasında ve sol kanadını himaye etmek üzere Zıştovi ile Rahova arasında ihtiyaca cevap verebilecek birer müfrezenin gezdirilmesi ve mutlaka hem Romanya'yı kontrol edecek hem de Ruslar'la Sırplar'ın irtibatını kesmek için Vidin'de özel bir fırka bulundurulması gerektiğini bazı yabancı subayların da ikaz ettiklerini bildirmişti M. Celaleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat*, s. 298–299.

Silistre'nin yolu da Ruslar'a açılmış oluyordu⁸⁸. Ancak Dobruca'yı geçen Ruslar, Silistre Varna ve Rusçuk Kaleleri'ne saldırmak yerine Niğbolu, Zıştovi ve Tutrakan mevkillerine hücum etmeyi uygun görmüşlerdi.⁸⁹ Zira Niğbolu ve Zıştovi'den geçerek Bulgaristan'da bir ayaklanma başlatmayı ve Balkanlar'a inışı kolaylaştırmayı düşünüyorlardı. Yine Turakan'dan geçmek, Varna demiryolunun ele geçirilmesini ve Rusçuk ile Silistre Kaleleri'yle Şumnu Karargâhı arasındaki bağlantının kesilmesini sağlayacaktı. Sayılan nedenlerden dolayı bu, onlar için hayati derecede önemli görünmekteydi.

2-Rus Taarruzu: Rusçuk'tan Edirne'ye

Rus taarruzu 24 Haziran'da Rusçuk'un bombardımanı ile başlamıştı. 27 Haziran 1877 tarihinde de Bulgarlar'ın yardımı ile Zıştovi kasabası zaptedilmişti. Osmanlı kuvvetleri ise hiçbir mukavemet göstermeden geri çekilmişti.⁹⁰ Daha

⁸⁸ M. Celaleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat*, s. 384–385. Üstelik Dobruca'da yaşayan Müslüman halk Hacıoğlupazarı'na ve Varna'ya doğru çekilmeye başlayınca Çerkez ve başbozuk askerler bir yandan yağmaya başlamış bir yandan da Dobruca'da kalan Bulgarlar'ı öldürmüş, köylerini basmış ellerindeki zahireyi düşmana satmışlardı. Bu durum "Bulgar katliamı başladı" şeklinde yansıtılınca her ne kadar Padişah bunun sorumlularının araştırılmasını emretmişse de Dobruca elden çıkmıştı. M. Celaleddin Paşa, . *Mir'at-ı Hakikat*, s. 298.

⁸⁹ Ruslar 24 Haziran 1877'de Rusçuk şehrini beş saat süreyle top ateşine tutmuş. Bu ateşin kaleye etkisi çok az da olsa şehirde bulunan 25000 Türk nüfusunun çoğu Rusçuk'u terk etmek zorunda kalmıştı. Resmî daireler bile Rusçuk dışında kurulan çadırlara yerleştirilmişti. Üç gün süren bombardıman süresince subay, er ve sivil olmak üzere Türkler'in kayıpları 100 kişiye ulaşmıştı. Üstelik Rusçuk'un bombardımanı devam ederken aynı zamanda Turnamuğreli ve civarında yerleştirdikleri toplarla Niğbolu Kalesi'ni de topa tutmaları yüzünden Niğbolu kasabasının bir kısmı tamamen yanmıştır. Bu arada Ruslar'ın lehine harekete geçen Rumenler de iki sahra bataryası ile Rahova'yı, Kalafat'taki bataryaları ve Vidin'i top ateşine başlamışlardır. Bkz: Süer, *1877–1878 Osmanlı Rus Harbi, Rumeli Cephesi* s. 99–100.

⁹⁰ Bu haber üzerine Rus orduları başkomutanı Grandük Nikola, Zıştovi'ye geçip, Siminça'dan bölgeye devam eden asker sevkıyatını artırmıştı. Bu şekilde Zıştovi'deki Rus askerlerinin sayısı 40 binin üzerine çıkarılmış; Osmanlı askerleri ise Rus askerlerinin çok kalabalık olduğunu görünce savaşmadan geri çekilmişti. İstanbul'daki askerî komisyon Zıştovi'nin ele geçirildiği haberini duyunca tekrar Zıştovi'deki düşmanın üzerine asker gönderilmesini serdar-ı ekremden emretmişti. Bunun üzerine Şumnu'dan Osmanpazarı'na gönderilmek üzere hazırlanan piyade fırkasının sayısı 17'ye yükseltilecek, bir fırka süvari ile birlikte Müşir Ahmet Paşa komutasında Zıştovi'ye gitmek üzere yola çıkarılmış; Gürçeşme mevkesine doğru ilerleyen bu yardım güçleri Rusçuk'tan gelen 12 taburla birleşip Rus kuvvetleri ile mücadeleye başlamışlardır. Ancak bu esnada Şumnu'ya ulaşan ve İstanbul'dan ve Rusçuk'tan yardım için gönderilen Redif ve Namık Paşalar, Ahmet Eyüp Paşa'nın komutasındaki Osmanlı kuvvetlerinin düşman üzerine yürümesini tasvip etmeyip, düşmanı kendisine çekerek daha uygun bir yerde savaşma fikrini ileri sürmüşlerdir. Ancak bu kez de İstanbul'dan Ruslar'ın tekrar Timuk Nehri civarında savaşmak üzere asker sevkıyatına başladıkları şeklinde bir haberin

sonra Balkan geçitlerini yarararak Sofya ile Edirne'ye inmek isteyen Ruslar, Selvi bölgesinden 25.000 kişilik kuvvetle ilerleyerek Gabrova ve Tırnova'yı 1 Temmuz'da işgal etmişlerdi. Böylece Osmanlıların ikinci savunma hattı da yarılmış oluyordu. Ancak bundan öte Ruslar'ın büyük ölçüde işgal ettikleri şehir ve kasabalarda yaşayan Müslüman köylüleri kendilerine engel olmamaları için katletmeye başlamışları yüzünden Müslümanlar gemilerle Varna'dan İstanbul'a göç etmeye başlamışlardı.⁹¹

Ruslar Bulgarlar'dan oluşturdukları yeni birlikler ve Kazak süvarilerinin yardımı ile olası Osmanlı taarruz mevkilerini ortadan kaldırmaya devam etmekteydiler. Öncelikle içi top ve mühimmatla dolu Niğbolu Kalesini 16 Temmuz'da ele geçirmişlerdi.⁹²

Ruslar'ın birbiri ardına devam eden bu başarıları karşısında Padişah II. Abdülhamit cephedeki sağ kalan tüm komutanları değiştirmişti. Serasker Redif Paşa ve Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Paşa görevlerinden alınarak harp divanına verilmişti. Yeni bir serasker tayinine de gerek görülmemiş, Tophane Müşiri Mahmut Paşa bu makama kaymakam olarak tayin edilmişti. Tuna Komutanlığı'na Müşir Mehmet Ali, Umum Balkan Komutanlığı'na da eski Harbiye Komutanı Süleyman Paşa getirilmişlerdi.⁹³ Balkanlar'a ulaşan Süleyman Paşa General Gurko komutasındaki Rus kuvvetlerini eski Zağra'da mağlup

ulaşması üzerine, Osmanlı kuvvetleri mevcut asker miktarlarının yetersiz olduğunu düşünüp, Ruslar'la çatışmaya girmemişlerdi. M. Celaleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat*, s. 389-393. Zıstovi muharebesinin ayrıntıları için bkz: Süer, *1877-1878 Osmanlı Rus Harbi, Rumeli Cephesi* s. 101

⁹¹Rusçuk'a 5 saat mesafede bulunan Beşpınar köyünde Müslümanlar'dan 30 kişiyi bir anda katleden Ruslar, kadın ve kızların da ırzlarına geçmiş, Tırnova'nın Temsi köyünde de bir camiye sığınan Müslümanlar'ı diri diri yakmışlardı. Bu durum sadece Zıstovi bölgesi için değil tüm Dobruca Müslümanlar'ı için geçerliydi. Ayrıca Ruslar'ın top ateşiyle harap olan Rusçuk kasabasının sakinlerinin çoğu da göç etmek zorunda kalmıştır. M. Celaleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat*, s. 392-393; Öyleki olaylar yabancı gazetelere de yansımıştı. Bkz: M. Celaleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat*, s. 435.

⁹² Niğbolu Kalesi uygulanan savaş stratejisi açısından ilk etapta alınması zorunlu görülmeyen bir yer olarak kabul edilmiş olsa da sonradan eski bir kale olması nedeniyle ve içinin top ve mühimmatla dolu olması dikkate alınarak kuşatılmıştı. Zira kale iki gün süren çarpışmalardan sonra Ruslar'a teslim edilirken aynı zamanda 100'den fazla top, 10.000 kadar tüfek ve diğer savaş malzemeleri Ruslar'ın eline geçmişti. M. Celaleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat*, s. 395-397.

⁹³ Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. 8, s. 46; Savaşın başlangıcından itibaren Osmanlı ordusu stratejik pek çok hata yapmıştı. İnsiyatı sürekli düşmana bırakmıştı. Geliştirdiği planları, düşmanın daha üstün güce sahip olduğunu düşünerek sürekli iptal etmiş ya da değiştirmişti. Ancak yaptığı hataların en büyüğü savaşın Yıldız sarayından idare edilmesiydi. Çünkü daha tarih saraydan idare edilerek kazanılan bir savaşın kaydından söz etmez. Bu nedenle Padişah, Vükela ve Paşalar farkında olmadan Ruslar'a hizmet etmiş oldular. Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. 8, s. 50.

ederek çekilmek zorunda bırakılmıştı.⁹⁴ Osman Paşa'nın yönettiği Plevne savunması sayesinde de Rus kuvvetleri durdurulmuş; hatta bizzat Çar'ın katıldığı kuşatmada Ruslar Rumen ordusundan 40 bin kişilik yardım kuvveti istemişlerdi. 5–6 ay devam eden kuşatma sonucunda yiyecek ve cephanesi kalmayan Osman Paşa, yaralı bir halde esir düşmüştü.⁹⁵ 10 Aralık 1877 tarihinde Plevne'nin düşmesi üzerine Edirne'ye yürüyen Rus kuvvetleri Filibe ve Edirne'yi de ele geçirmişti. İstanbul'u ele geçirmek için ileri yürüyüşlerini sürdürmeyi isteseler de İngilizler'in engel olması üzerine 31 Ocak 1878'de Edirne'de Osmanlı-Rus Ateşkes Anlaşması imzalanmıştı. Barış konferansına gidilmeden önce Osmanlılar Vidin, Rusçuk ve Silistre Kaleleri'ni Ruslar'a teslim etmişlerdi.⁹⁶

3 Mart 1878 tarihinde Edirne Anlaşması esaslarına dayalı olarak Ayetefanos Antlaşması imzalanmıştı. Genelde Panslavizm taraftarlarının isteklerine uygun olarak hazırlanan Ayetefanos Antlaşması çok ağır koşullar içermekteydi.⁹⁷ Romanya Dobruca'yı alırken, Bulgaristan Osmanlı Devleti'ne vergi veren bir emaret haline getirilmişti. Sınırları, Osmanlı ve Rus üyelerden

⁹⁴ Süleyman Paşa'nın komutasında 18 Temmuz 1877'de yapılan birinci ve 25 Ağustos 1877'de geçidinde yapılan ikinci Şıpka muharebeleri için bkz: Süer, *1877–1878 Osmanlı Rus Harbi, Rumeli Cephesi*, s. 148. 252–292.

⁹⁵ Plevne, Batı Bulgaristan ile Balkan geçitlerine giden yolların kavşak noktası idi. Osman Paşa komutasındaki 40 tabur kadar asker ile kalenin tahkimatını güçlendirmişti. Ruslar ilk kez 20 Temmuz'da Plevne'yi almak için tazarruda bulunsa da başarılı olamamışlardı. General Krüdner 30 Temmuz'da 30 yaya taburu, 30 süvari bölüğü ve 186 top ile yeniden taarruz etmiş; fakat yine başarılı olamamıştı. Osman Paşa karşı taarruza geçerek Ruslar'ı takip etmek istese de yeterince süvarisi yoktu. Üstelik savaş İstanbul'dan idare edilmeye başlanmıştı ve Plevne'den çıkmasını istiyorlardı. Hâlbuki bu esnada General Gurko Eski Zağra'da mağlup edilmişti. Rus ordusunda yılgınlık ve ümitsizlik başlamıştı. Eğer Süleyman Paşa Balkan geçitlerine karşı savaşı indirip de Osman Paşa da Ruslar'a karşı taarruz hareketine başlayabilseydi Ruslar'ı Tuna'nın öte tarafına atmak mümkün olabilirdi. Fakat böyle olmadı. Osmanlı komutanları birbirleriyle irtibat kuramadı. Ruslar'ın Plevne'ye üçüncü taarruzları ise yaklaşık 100 bin kişi ve 450 top ile başlatılmıştı. Çar ve Romanya Prensi de taarruza nezaret etmişlerdi. Türk ordusunun mevcudu ise 25 bin kişi ve 70 toptan ibaretti. Buna rağmen Çar'ın doğum gününde başlatılan taarruz geri püskürtülebilmişti. Osman Paşa'nın Orhaniye'ye çekilip diğer Osmanlı birlikleri ile temasa geçme önerisinin de İstanbul tarafından kabul edilmemesi, Osman Paşa'ya hareket alanı bırakmamıştı. Ruslar da Plevne'yi taarruzla değil abluka altına alarak ele geçirmeyi planlamışlardı. Sivastopal'ın ünlü savunma komutanı Tottleben muhasara ordusunun başına geçirilmiş ve Osman Paşa'nın herhangi bir şekilde yardım almasını engelleyecek bir stratejinin uygulanmasında başarılı olmuştur. Kalede yiyecek, mühimmat ve sağlık malzemesi sıkıntısı başlar. Teslim ol çağrıları da yapılır. Ancak Osman Paşa kabul etmez. Üç muhasara çemberinin ikisini yarmada başarılı olsa da teslim olmak zorunda kalır. Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.8, s. 50–51; Iorga, *Osmanlı Tarihi*, s. 586–587; ayrıntılar için bkz; Süer, *1877–1878 Osmanlı Rus Harbi, Rumeli Cephesi* s. 154–188.

⁹⁶ A. N. Kurat, *Rusya Tarihi*, TTK, Ankara, 1999, s. 354–355.

⁹⁷ Show, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, s. 236.

meydana gelecek bir komisyon tarafından çizilmekle birlikte kuzeyde Sırbistan sınırından Tuna Nehri'ni takiben Karadeniz'e, güneyde Ohri Gölü'nden başlayıp Kavala Limanı da dâhil olmak üzere, Edirne'nin kuzeyinden Karadeniz'e uzanmaktaydı. Kısacası Ayestefanos Antlaşması ile eski Silistre eyaleti ortadan kaldırılmış ve topraklarının büyük bir kısmında Bulgaristan emaretinin kurulması kararlaştırılmıştı.⁹⁸ Ancak Ayestefanos kararlarından memnun olmayan Avrupa Devletlerinin isteği üzerine toplanan Berlin Kongresi'nde Osmanlı Devleti, Varna'nın kendisinde bırakılarak Balkan dağlarının meydana getirdiği doğal savunma hattının Avrupa Devletleri tarafından kabul edilebileceğini ümit etmişti. Oysaki kongrede ne İngiltere ne de diğer Avrupa Devletleri Osmanlı Devleti'nin bu isteğini dikkate almışlardı.⁹⁹ Zira 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'na göre Sofya sancağı ile halkının büyük çoğunluğu Müslüman olan Varna, Bismarck'ın da ısrarı ile Bulgaristan sınırları içinde bırakılmıştı.¹⁰⁰ Bunun dışında 6 sancak ve 28 kazadan meydana gelen Doğu Rumeli Vilayeti'nin yönetimi Osmanlı egemenliğine veriliyordu.¹⁰¹ Niş ile Yunan sınırı arasında kalan Makedonya bölgesi ise reformlar yapılmak şartıyla yeniden doğrudan doğruya Osmanlı yönetimine bırakılıyordu.¹⁰²

Sonuç

Balkanlar'dan İstanbul'a inmeyi isteyen Rusya için Silistre bölgesi XVIII. ve XIX. yüzyıllarda yapılan Osmanlı-Rus Savaşları'nın ana güzergâhı üzerindeydi. Ancak Balkan coğrafyası bu geçişe her zaman olanak vermiyordu. Çünkü Tuna Nehri ve Balkan sıradağları aşılması zor iki engel niteliğindedi. Tuna Nehri her zaman taşmaya eğilimliydi ve ancak belli yerlerden, belli

⁹⁸ M. Aydın, *Şarki Rumeli Vilayeti*, TTK, Ankara, 1992, s. 11; Bulgaristan Emareti, Bulgar halkı tarafından seçilen prensin yönetiminde olacaktı. Ancak diğer devletlerin onayı ve Osmanlı Padişahı'nın tasdikinden sonra görevine başlayabilecekti. Yalnız 2 sene süre ile buranın idaresi Rus komiserine bırakılacaktı. Bulgaristan'da artık Osmanlı askerî bulunamayacağından eski kalelerin hepsinin hedmedileceği alınan kararlar arasındaydı. Ayrıntılar için bkz: A. F. Türkgeldi, *Mesail-i Mühimme-i Siyasiye*, (Yay. Haz) B. S. Baykal, C. 2, TTK, Ankara, 1987, s. 50-51.

⁹⁹Bismarck bu kongrenin Osmanlı Devleti için değil Avrupa'nın menfaatlerini ihlal eden hususların görüşülmesi amacıyla toplandığını bildirirken, Lord Salisbury Ayestefanos ile kurulan büyük Bulgaristan'ın Avrupa siyasi dengeleri açısından zararlı olduğunu söylemiştir. Çünkü kurulması istenen Büyük Bulgaristan sınırları içinde etnik açıdan farklı milletlerin yaşadığına dikkat çekmiş ve Bulgaristan'ın güney hududunun Balkan dağlarında kesilmesi, geriye kalan topraklarda ise Rumeli Eyaleti adıyla Osmanlı Devleti'ne bağlı ayrı bir idarenin oluşturulmasını teklif etmiştir. Aydın, *Şarki Rumeli Vilayeti*, s. 14.

¹⁰⁰ Türkgeldi, *Mesail-i Mühimme-i Siyasiye*, C. 2, s. 67-70.

¹⁰¹ Bu sancakların idare merkezleri ise aynı zamanda Doğu Rumeli Vilayetinde merkezi olan Filibe ile Tatarpazarı, Hasköy, Eskizağra, İslimiye ve Bergos'u kapsamaktaydı. Aydın, *Şarki Rumeli Vilayeti*, s. 59.

¹⁰² Show, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, İstanbul, 1983, s. 238-239.

zamanlarda geçilmesi mümkün olabilmekteydi. Balkan sıradağları da çok sayıda askerin geçişine izin vermezdi. Türkler bu doğal engellere stratejik açıdan güçlendirilmiş yeni istihkâmlar da eklemişlerdi. Örneğin bölgedeki Silistre, Rusçuk, Şumnu Kaleleri, Tuna'nın doğusundan geçip Küçük Balkan Dağları'nın geçitlerini aşan yolları keser ve kapatırdı. Yine bu kol üzerinde İbrail gibi büyük bir kalenin dışında Tulça, İsakçı, Maçın, Hırsova gibi küçük kalelerin bulunması bölgenin savunmasını güçlendirmekteydi. Tuna Nehri'nin sol kıyısında ve nehrin ikiye ayrıldığı yerde inşa edilen İsmail Kalesi de bölgenin diğer bir savunma merkeziydi. Nitekim 1878 Savaşı'na kadar kaleleri elinde tutmayı başaramayan Rusya, bölgeyi her ne kadar işgal etmiş olsa da geri çekilmek zorunda kalmıştı. Ayrıca sağ kolun ana güzergâhı olan Babadağ-Varna yolu, Deliorman ve Dobruca bölgelerinin geçilmesi demekti ki bu bölge her zaman çete savaşı yapmaya ve Ruslar'ın ikmal ve iletişim olanaklarını tahrip etmeye müsaitti. Üstelik oldukça büyük olan Varna Kalesi ve Limanı ele geçirilemediği sürece Rus donanmasının Osmanlı sahillerine karşı ciddi bir tehdit oluşturması da beklenemezdi.

XVIII. yüzyıldan itibaren savunmaya yönelik taarruz politikasını benimseyen Osmanlı Devleti için bu coğrafyanın oldukça önemli katkısı olmuştur. Fakat yapılan stratejik hatalar, serasker seçiminden kaynaklanan sorunlar, malzeme eksiklikleri ile birlikte Rus ordusunun taktik ve malzeme açısından üstünlükleri bu avantajın yeterince kullanılmasını engellemiştir. Zira incelediğimiz yaklaşık 100 yıllık süreç içinde işgale ve istilaya uğrayan Silistre eyaletindeki cephelerde Osmanlı Devleti'nin başarı kadar başarısızlıkları da görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin bölgedeki varlığı ise 1878 Berlin Antlaşması ile sona ermiştir.

Kaynakça

Arşiv belgeleri

- BOA. AMKT UM, 32/2
BOA. İMVL, 14458.
BOA. DH, 23031.
BOA. İMVL, 14528.
BOA. AMKT. UM, 537/ 68
BOA. AMKT. UM 548/35.
BOA, İMVL, 13843.
BOA, İMVL, 15218.
BOA, İDH, 20078.
BOA, İDH.19632.

Kitap ve Makaleler

- Anderson M.S, *Doğu Sorunu 1774–1923*, çev. İ.Eser, YKY, İstanbul,2000.
Armaoğlu, F., *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, TTK, Ankara,2003.
Aydın, Mahir, *Şarki Rumeli Vilayeti*, TTK, Ankara,1992
Aykun, İ., “Paskeviç ve Şark Seraskerliği ile İlişkiler” *Türkler*, C.12, s.721–729
Barkan, Ö.L., “Balkan Memleketlerinin Zirai Reform Tecrübeleri” *Toplu Eserler I*, İstanbul, 1980.
Beydilli, Kemal, “Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa” *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C.1, İrcica, İstanbul,1994, s. 65
Bitis, A., “1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve Edirne Antlaşması” *Türkler*, C.12,s.703–704.
Celaleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat*, (Yay. Haz. İ.Miroğlu),İstanbul, 1983.
Cevdet Paşa, *Cevdet Tarihi*, C.2, İstanbul, 1972.
Çolak, Kamil, “Ruşçuk ve Eflak Sınır Bölgesinde Eşkıyalık ve Asayiş Meselesi 1550–1600” *Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri*, Eskişehir, 2005, s.417.
Danışman, İ. Hami, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul, 1966, C.12, s.78–79.
Davison, R.H., “Rus becerisi Türk Aptallığı: Küçük Kaynarca Antlaşması'nın Gözden Geçirilmesi” *Osmanlı-Türk Tarihi 1774–1923*, çev; M.Moralı, Alkım. Yay. İstanbul, 2004.
Goldfrank, David. M., “Osmanlı İmparatorluğu ve Kırım Savaşının Çıkış Nedeni: Kaynaklar ve Stratejiler” *Türkler*, çev. M.Çufalı, C12, s.826–839.
Gökbilgin, M.T., *Rumeli'de Yörükler Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*, İstanbul, 1957
Gülsoy, Ufuk, “1828–1829 Osmanlı-Rus savaşında Rumeli de Rus İşgaline Uğrayan Yerlerin Durumu” *Sultan II. Mahmut Reformları Sempozyumu Bildiriler*, 28–30 Haziran 1989,İs.Ede. Fak. Yayını, s.21–35.
Iorga, N., *Osmanlı Tarihi*, çev,B.S.Baykal, Ankara,1948.
İnalçık, Halil, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, İstanbul, 1992.
İpek, Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Ankara, s.6.
Karal, E.Z., *Osmanlı Tarihi*, TTK, Ankara, 1999
Karpaz, Kemal, *Osmanlı Nüfusu 1830–1914*, İstanbul, 2003, s.150.
Köse,O., *1774 Küçük Kaynarca Antlaşması*, TTK, Ankara, 2006.
Lütfi Efendi, *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, C.1, İstanbul, 1999.

- Moltke, *Türkiye Mektupları*, çev. H.Örs, İstanbul, 1969
- Mufasssal Osmanlı Taribi*, C.5, İstanbul, 1962, s.2606.
- Muabedat Mecmuası*, C.4
- Mustafa Nuri Paşa, *Netayic üil Vukuat*, (sad) Neş'et Çağatay, C.3–4, TTK, Ankara,
- Show, S.J. E.Show, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, İstanbul, 1983.
- Süer, *1877–1878 Osmanlı Rus Harbi, Rumeli Cephesi*, Ankara 1993.
- Şentürk, H., *Osmanlı Devletinde Bulgar Meselesi 1850–1875*, TTK, Ankara, 1992
- Tansel, S., *93 Seferi 1877 Harbinin Sebepleri*, Ankara, 194
- Turan, Ş., “1829 Edirne Antlaşması” *DTCF. Dergisi*, C.9, s.1–4, Ankara; 1951, s.111–151.
- Türkgeldi, A.F., *Mesail-i Mühimme-i Siyasiye*, (Yay. Haz) B.S.Baykal, C.2, TTK, Ankara, 1987,
- Uzun, A., *Tanzimat ve Sosyal Direnişler*, İstanbul, 2002.
- Vak'a-nüvis Ahmet Lütfi Efendi Taribi*, (yay. Haz. Münir Aktepe), C.9, İstanbul, 1989.
- Yeniçeri, Ö., “Kırım Savaşı, Islahat Fermanı, Paris Barış Antlaşması” *Türkler*, C.12, s.846.